

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра дошкільної педагогіки і психології та спеціальної
освіти імені проф. Т. І. Поніманської

**Методичні рекомендації до
практичних, лабораторних занять і
виконання завдань для самостійної
роботи з дисципліни
«Культура мовлення та виразне
читання»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
(освітні програми «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта,
початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна
освіта, спеціальна освіта (логопедія)», скорочений термін
навчання)

**Укладач – канд. філол. наук, старший викладач
Шостак О. О.**

Рівне
РДГУ
2023

УДК 811.161.2'27 (072)

М 54

Рекомендовано до друку кафедрою дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської

(протокол № 8 від 29 серпня 2023 р.)

і навчально-методичною комісією педагогічного факультету

(протокол № 5 від 31 серпня 2023 р.)

Рівненського державного гуманітарного університету

Рецензенти:

Маліновська Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Антончук Олександр Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри стилістики та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

М 54

Методичні рекомендації до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи з дисципліни «Культура мовлення та виразне читання»: для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка (освітні програми «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта, початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта, спеціальна освіта (логопедія)», скорочений термін навчання) / уклад. :О. О. Шостак. Рівне : РДГУ, 2023. 131 с.

УДК 811.161.2'27 (072)

Методичні рекомендації – частина навчально-методичного забезпечення дисципліни «Культура мовлення та виразне читання», що входить до навчальних планів підготовки бакалавра за спеціальністю 012 Дошкільна освіта (освітні програми «Дошкільна освіта, початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта, спеціальна освіта (логопедія)»). У методичних рекомендаціях представлено загальні вказівки щодо підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи. Подано плани практичних і лабораторних занять, тести для модульного контролю, перелік художніх творів для виразного читання, питання для підготовки до підсумкового контролю і список рекомендованої літератури.

© О. О. Шостак, 2023 р.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Загальні вказівки з підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи.....	5
Плани практичних, лабораторних занять і методичні рекомендації щодо виконання завдань для самостійної роботи.....	6
Тести для модульного контролю.....	86
Перелік художніх творів для виразного читання.....	94
Питання для підготовки до підсумкового контролю.....	121
Рекомендована література.....	124

ПЕРЕДМОВА

«Культура мовлення та виразне читання» – обов’язкова дисципліна циклу професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Мета навчальної дисципліни – сприяти формуванню професійної мовленнєвої культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

– ознайомити здобувачів вищої освіти з теоретичними засадами культури мовлення та виразного читання;

– оволодіти літературними нормами української мови;

– сприяти засвоєнню кращих зразків дитячої літератури;

– виробити уважне і критичне ставлення до власного мовлення і суспільної мовної практики;

– сформувати уміння і навички виразного читання та розповідання художніх творів різних жанрів;

– розвивати уміння користуватися загальномовними і спеціальними словниками;

– оволодіти прийомами підготовки і виголошення публічних виступів;

– формувати уміння здійснювати літературознавчий і виконавчий аналіз художнього тексту.

Опанування знаннями з курсу реалізується за допомогою основних організаційних форм навчання: лекцій, практичних і лабораторних занять, консультацій, самостійної роботи, колоквиуму.

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ І ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Для підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи слід завести окремий зошит.

2. У зошиті необхідно зазначити тему і план заняття, виконати письмові завдання.

3. Для якісної підготовки до заняття обов'язково опрацювати матеріали лекції та інші джерела, передбачені темою заняття (підручники, методичні посібники, хрестоматії, журнальні статті).

4. Зошит для практичних, лабораторних робіт і виконання завдань для самостійної роботи повинен бути охайним та естетично оформленим.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади культури мовлення та виразного читання

Тема 1. Мова і мовлення. Культура мовлення та її основні комунікативні ознаки

Практичне заняття № 1

Теоретичні засади культури мовлення (4 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Загальне поняття про мову і мовлення, культуру мови і культуру мовлення.
2. Зміст понять «національна мова», «діалект», «літературна мова», «сучасна українська літературна мова».
3. Функції мови і мовлення.
4. Комунікативні ознаки культури мови: правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доречність.
5. Основні різновиди мовлення.
6. Проблема співвідношення мови і мислення.
7. Значення культури мовлення в професійній діяльності вихователя. Шляхи підвищення власної мовленнєвої культури.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Поясніть висловлювання:
О. Потебня: «Мова є засобом не виразити готову думку, а створювати її».

Вільгельм фон Гумбольдт: «Різні мови... є в дійсності різними світоглядами... Своєрідність мови впливає на сутність нації, як тієї, яка розмовляє нею, так і тієї, для якої вона чужа, тому уважне вивчення мови повинно включати в себе все, що історія і філософія зв'язує з внутрішнім станом людини».

Ф. Ніцше: «Та чи інша спільнота людей може виникнути тільки в результаті свідомого використання мови».

2. Проаналізуйте наведені висловлювання та з'ясуйте, у якому співвідношенні перебувають поняття культура мови і загальна культура народу, особистості, духовність нації:

О. Гончар: «Усунути деформацію мови, очистити її від спотворення, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі усіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я. Усе це також визначатиме образ і творчу спроможу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав».

Б. Олійник: «Оскільки ж мова – основний генератор почуття самодостатності, то, природно, проблеми її життєздатності та життєдіяльності висунулися на покуття Перебудови».

В. Русанівський: «Виявляється, що люди, які недбало ставляться до своєї мови, позбавлені й почуття власної гідності. Виховані в атмосфері стереотипів бездумної масової культури, вони не можуть бути творцями оригінальних, непересічних ідей».

3. Дайте визначення поняття «суржик». Прокоментуйте у зв'язку з цим висловлювання О. Сербенської:

«Мішаниною двох мов – української та російської – говорить частина людності України, хоч загально визнано, що користуватися сумішшю з двох мов – це одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову, яку прийняв Тарас Шевченко, показавши світові її красу й силу, плакали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, записуючи її “нестертий слід ... самостійно між культурні мови”».

4. Підберіть 10–15 прислів'їв і приказок про мову.

5. На які проблеми (категорії) культури мови вказують наведені прислів'я?

Красно говорить, а слухать нічого.

Зайве слово, як в очах полова.

Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.

Умієш говорити – умій і слухати.

Спочатку подумай, а тоді скажи.

Порожня діжка гучить, а повна мовчить.

6. Ознайомившись із поетичним уривком, поміркуйте, на які проблеми культури мови образним словом указує Ганна Черинь у романі «Слова».

Слова,

слова,

слова...

Однаких не знайдете два.

Як може людська голова
Вмістити ці скарби?!
Не може!
Та кожне створіння Боже
Частину з багатства слів
Збирає, як хто зумів:
Той багато
Складає книжки на полиці.
Той лиш про свято,
Як гості в світлиці.
А на будень
Кілька десятків слів
та й буде.
Інший, немов Юпітер,
Шумить,
Гримить,
Слова розкидає на вітер.
Сотню на мить.
Інші, іще молоді,
Вчаться пильно слова писати
Вилами по воді.

7. Розкрийте причини недостатнього рівня культури мовлення та способи підвищення мовленнєвої культури.

8. Прочитайте текст. Який стилістичний засіб покладено в його основу? А що, на вашу думку, ще може язык? Запишіть вислови, які б доповнювали ряди однорідних членів, поданих у тексті.

Що може людський язык...

Одного разу, як розповідають історики, філософ античної Греції Ксанф запросив гостей. Перед цим дав наказ своєму рабові Езопу подати на вечерю найкращу страву. Езоп купив язики і приготував із них страви. Ксанф

поцікавився, чому Езоп подає лише язика, і почув мудру відповідь:

– Ти наказав купити найкраще. А що може бути на світі краще, ніж язик? За допомогою язика будують будинки, розвивають культуру. За його допомогою ми вивчаємо науки і отримуємо знання, за допомогою язика люди можуть спілкуватися одне з одним, вирішувати різні справи, просити, вітати, миритись, давати, отримувати, виконувати прохання, говорити про свою любов, освідчуватися в коханні. Ось чому й треба думати, що нема нічого кращого за язик.

Іншого разу Ксанф дав розпорядження, щоб Езоп приніс до обіду найгірше. Езоп знову пішов купувати язика. Господар здивувався. Тоді Езоп став пояснювати:

– Ти наказав принести найгірше. А що є на світі гірше за язик? За допомогою язика люди засмучують і розчаровують одне одного, лицемірять, брешуть, обдурюють, хитрують, сваряться. Язик може запродати, образити. Чи може бути що-небудь гірше за язик?

9. Прочитайте монолог виховательки дитсадка і проаналізуйте його з точки зору чистоти мовлення та професійної етики. Замініть у тексті всі ненормативні словосполучення нормативними. Чи спілкувалися Ви з подібними до героїні вихователями?

Всіх навчу, як сама вмю!

Здрасте, мамочка! Ви хотіли бачити виховательницю? Так це я, дуже приємно, Єлена Петровна. Як фамілія дитини? А, це ж наш Петенька. Петя! Не трогай Наташеньку, а то поставлю обох в угол! Іди сюди! Шаловлівий у Вас мальчуган, но розумний, ще малиш, а вже все розуміє. Скажи йому: «Лягай у кроватку», – зараз засипає. От Оксанка – розбалувана дитина, ще й грязнуля, чолка йде на очі, варезки в болоті. Не люблю таких дітей,

та й мамуля в неї сама неакуратна. Ой, вибачаюсь, знов б'ються! Анічка, моя лапочка, не плач! Надічка, візьми вилку і поділи грушу пополам. І поскладайте блюдічка! А в Ані щочки – як яблучка. Ой ти ж моє солнишко, поглянь в зеркало – красавіца! Дай я тобі ленточку поправлю. Ви, мамочка, забераєте Петю? Дивіться сюди: он шкафчик Вашої дитини, там на полці його носочки лежать. І не забудьте: у нас завтра дитський утрєнік, а Петя Ваш не вірно український віршик вимовляє, якось по-руськи в нього получається, та нічого, ладно, я з ним позанімаюсь – і все буде в порядку! У мене в групі ні одна дитина без українського в школу не піде. Всіх навчу, як сама вмію!

10. Поясніть значення слів способом уведення їх у контекст, доберіть український відповідник, якщо він є.

Автобіографія, анфас, публіка, нотабене, постскрипtum, функціонер, реприза, постулат, аксіома, репрезентувати, орієнталіст, мариніст, директива, дисгармонія.

11. З'ясуйте зміст словосполучень. Які з них синонімічні?

Літературна мова – мова літератури – художня мова; усна мова – розмовна мова; писемна мова – книжна мова; мова – мовлення; правові норми – правові приписи – мовні норми.

Тема 2. Норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття № 2

Норми сучасної української літературної мови (4 год.)

Контрольні питання:

1. Теоретична частина:

1. Мовна норма – центральне поняття культури мови.
2. Типологія мовних норм.
3. Відображення норм сучасної літературної мови у сфері кодифікації.
4. Шляхи оволодіння нормами літературної мови.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю:

Норми літературної мови	Тлумачення норми	Приклади
Орфоепічні		
Лексичні		
Граматичні		
Стилістичні		
Орфографічні		
Пунктуаційні		

2. З книги Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» випишіть основні положення статей «Родовий відмінок часу» (С. 23), «Орудний відмінок часу» (С. 25), «Віддієслівні іменники, дієслівні словосполучення» (С. 83–84).

3. Запишіть слова і визначте наголос.

Чотирнадцять, помилка, роблю, читання, кулінарія, столяр, батьківський, алфавіт, кілометр, одинадцять, бюлетень, олень, ненависть, металургія, разом, завжди, симетрія, ранковий, фаховий, текстовий.

4. Подані слова поділіть на дві колонки: зліва запишіть фонетичною транскрипцією слова зі звуками [дз], [дз'], справа – зі звукосполученням [д з].

Віддзеркалювати, віддзвеніти, віддзьобувати, відзивати, подзвонити, подзьобати, підзвітний, віддзвонювати, дзвонити, відзвук.

5. Вивчіть скоромовку Г. Бойка. Звертайте увагу на вимову звука [ч]. Яка літературна норма її регулює?

Качечка кряче –

Каченят не баче.

Кличе качечка курчат:

– Чи не бачили качат?

6. Виправіть помилки, унаслідок яких відбувається порушення милозвучності української мови. З чим вони пов'язані?

1. Ми були у Охтирці. 2. З'їзд екологів проходив в Києві. 3. За вікном вагона все нові і нові краєвиди. 3. З скелі відкривається чудовий краєвид. 4. В листі є багато помилок. 5. Потім ввійшов чоловік. 5. Надо мною – сонце. 6. Працюєм з ранку до вечора. 7. Таке і у сні не побачиш.

7. Знайдіть порушення лексичних норм у словосполученнях, виправіть помилки.

Престиж фабрики, авторитет службовця, престижна кандидатура; відносини між батьками, приятельські стосунки, відношення зі співробітниками; сфера діяльності, у ділянці освіти, болі в галузі серця; спільна розмова, загальне засідання, загальні турботи; екзаменаційний білет, проїзний квиток, студентський білет.

8. Відредагуйте речення відповідно до лексичних норм української мови.

1. Роздався телефонний дзвінок. 2. Дирекція не прогадає. 3. В скільки годин відходить наш автобус? 4. Повістка дня слідує. 5. Редакція приносить свої вибачення. 6. Приступаєм до обговорення. 7. Першим

ділом треба вирішити це питання. 8. Це сама відповідальна задача. 9. Збітки складають 10 процентів.

9. Замініть слова-русизми на нормативні слова української мови.

Толковий фахівець, здавати іспит, заповнити пробіли в знаннях, готувати штамповщиків, роцотна відомість, сітка підприємств, культурне міроприємство, поставити підстаканник, державна казна, вищий учбовий заклад, малоімущі громадяни, слідуюче питання.

10. Замініть літературними діалектні та просторічні слова.

1. Частку не з дієсловом слід писати не вмісті, а окремо. 2. Робітники і селяни Галичини були під тройним гнітом. 3. Підприємці відмовляються від своїх поступків. 4. Брати, а характери у них не однакові. 5. Мені наравиться вчитись у нашій школі. 6. Нещодавно у нас був неприємний інцидент. 7. У нас з ним нерушима дружба. 8. Спочатку вона була зовсім другою людиною.

11. Узгодьте числівники з іменниками.

(Один) ручка, (один) озеро, 51 (день), 2341 (кілометр), два (стіл), три (дуб), чотири (вчитель), обидва (селянин), три (киянин), п'ять (зошит), півтора (рік), півтори (тонна), сто один (школа), сто десять (книги), п'ять сотих (гектар), три десятих (метр), одна четверта (поле), дві цілі й одна четверта (яблуко), два з половиною (кілометр), перше (лютий), друге (червень), (два) (хлоп'ята), (три) (телята).

12. Визначте порушення синтаксичних норм у поданих словосполученнях. З чим вони пов'язані?

План по заготівлі, по технічним причинам, заходи по забезпеченню, змагання по стрільбі, досвід по роботі з

батьками, працюють по багато років, по заявках, цех по виготовленню, мешкати по вулиці, раз по раз, по всіх правилах, не по прямому призначенню, по наказу директора.

13. Узгодьте присудок із підметом, дописуючи потрібні закінчення.

1. Три студент(о) нашого факультету взяв(о) участь у змаганнях із баскетболу. 2. Більшість абітурієнтів з'явив(о)ся на екзамен вчасно. 3. Ряд підприємств нашого міста працю(о) щосуботи. 4. Тридцять один дитячий садок Харкова отрима(о) благодійну допомогу. 5. Усі, хто отрима(о) читацький квиток, мож(о) користуватися бібліотекою. 6. Частина працівників університету відпочивал(о) в санаторіях Криму. 7. Кілька учасників конференції запізнив(о)ся на її відкриття.

14. Перебудуйте речення з дієприслівниковими зворотами згідно з лексичними і синтаксичними нормами.

1. Готуючися до заняття з математики, знайшовся в мене підручник. 2. Прочитавши лекцію, усе стало нам зрозуміло. 3. Беручи на кафедрі літературу, нас здивував її широкий вибір. 4. Приймаючи участь у конференції, нам надали можливість виступити з доповіддю. 5. Пишучи текст доповіді, було використано багато літератури. 6. Зустрівшись з другом на вулиці, було вирішено піти на тренування разом.

15. З книги О. Пономаріва «Культура слова: мовностилістичні поради» випишіть основні положення статті «Активні та пасивні дієприкметники» (С. 76-77).

Тема 3. Стилi мови i мовлення

Практичне заняття № 3 *Стилi мови i мовлення (4 год.)*

Контрольнi питання:

I. Теоретична частина:

1. Стилiстика як наука.
2. Поняття стилю мовлення.
3. Характеристика стилiв мовлення: розмовно-побутового, наукового, офіційно-дiлового, публiцистичного, художнього.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Прочитайте афоризми i пояснiть, як у них розкривається поняття стилю:

Ф. Честерфiлд: «Стиль – одяг думок».

В. Гюго: «Стиль – як криштал: вiд чистоти його залежить блиск».

2. Опишiть спiльнi та вiдмiннi риси наукового й офіційно-дiлового стилю. Складiть таблицю.

3. Вкажiть вимоги до автобiографiї як документа дiлового мовлення. Напишiть автобiографiю.

4. З'ясуйте, до якого стилю належать запропонованi тексти, визначте їх мовнi особливостi. Обгрунтуйте свою думку.

Дощ – рiдкi атмосфернi опади, що випадають iз хмар на земну поверхню у виглядi крапель. Дiаметр дощової краплi становить 0,5 мм i бiльше. Випадання дощу пов'язане з коагуляцiєю окремих крапель води i таненням кристалiв льоду в хмарах. Розрiзняють облоговий та

зливовий дощ. Облоговий дощ випадає переважно з шарувато-дощових та високо-шаруватих хмар і охоплює значні території (до сотень тисяч км²). Він може тривати від кількох до десятків годин. В Україні облогові дощі найчастіше бувають восени в зонах мішаних лісів та лісостепу. Зливовий дощ пов'язаний із конвекцією повітряних мас і випадає з шарувато- і купчасто-дощових хмар. Порівняно з обловим, зливовий дощ має більшу інтенсивність (понад 1 мм/хв) і меншу тривалість. В Україні зливи охоплюють у середньому площу до 20 км², улітку іноді випадають окремими плямами. У холодний період при підвищенні температури бувають дощі зі снігом. В Україні це найчастіше спостерігається в степовій зоні під час проходження циклонів із Середземномор'я. Іноді дощі випадають у вигляді прозорих льодових кульок діаметром 1–3 мм, що зумовлено від'ємною температурою нижнього шару повітря (З енциклопедії).

Геній України

Шевченко мав сильних попередників в українській літературі, але, незважаючи на це, він став її справжнім основоположником. Справа не тільки в тому, що в поезії Шевченка заграла всіма тонами звучна й ніжна українська мова. Справа не тільки в тому, що Шевченко ствердив і виховав національну гідність українського народу. Справа не тільки в тому, що Шевченко нагадує своїм універсальним талантом (він був живописцем, драматургом, прозаїком, гравером, філософом, критиком і передовсім – геніальним поетом) таких людей, як Леонардо да Вінчі. Справа насамперед у тому, що завдяки Шевченкові українською мовою були написані твори, які мають як з естетичного, так із ідейного боку світове значення. Тут неможливо не згадати слів Франка, які найточніше визначають суть Шевченка-мислителя й творця: «Він є немов великий факел з українського воску,

що світиться найяснішим і найчистішим вогнем європейського поступу...».

Ставши класиком України, Шевченко став «класиком для всіх народів» (Луї Арагон)... Шевченко зробив для української літератури те, що ... Гете для німецької, Шекспір для англійської. Ні, більше. Він підніс українське письменство до рівня загальнолюдських ідеалів, і тому, як представник нації, що не мала своєї державності, став символом не тільки художнього, але й політичного її суверенітету. Шевченко – одне з найбільших прав України на міжнародну повагу. У цьому праві немає жодного образливого слова для інших націй. Воно все, від початку до кінця, написане любов'ю до всіх народів, до всіх людей на Землі... (Д. Павличко).

5. Поясніть значення слів, складіть із ними речення публіцистичного стилю: креативний, картатий, крилатий, звитяжний, маргінальний, розлогий.

6. Випишіть уривки текстів художнього стилю. Визначіть основні риси цього стилю.

7. Побудуйте діалог (4–5 реплік) про пори року, улюблену іграшку, книжку, мультфільм тощо. Поясніть обрані словесні й структурно-організаційні засоби.

8. Заповніть таблицю «Стилістика мови» (за книгою: Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю (курс лекцій). Київ : Вежа, 1994. 240 с.):

Розділ стилістики мови	Основні засоби	Приклади
Фоностилістика		
Лексична стилістика		
Фразеологічна		

стилістика		
Словотворча стилістика		
Морфологічна стилістика		
Синтаксична стилістика		

9. Встановити, який прийом звукопису застосував автор і який ефект (образне сприйняття) творить звукопис у тексті.

1. Ти – печаль відлетілої вдаль лелеки, хвиль Дніпрових, мов дум весняних потік (Г. Світлична). 2. Та що ти скажеш цьому місту, де дужчі грюки метал-року від риків раненого лева, де ходить сноб на Бассарабку по щирю мову Кобзареву? (О. Грицик). 3. Вдарю з свистом в спокої смердючі, розшумлю застиглиї світи! Спопеляться кублицца гадючі! Ненависна гусинь облетить (Л. Танюк). 4. Ти не виболюєшся болем, ти не роздерта на шматки, та вже, крута і непокірна, ти випросталася для волі, ти гнівом виросла (В. Стус). 5. Сто років, як сконала Січ. Сибір. І соловецькі келії, і глупа облягає ніч пекельний край і крик пекельний (В. Стус). 6. І то не шепіт, а мольба за тим, чому уже не бути, за тим, чого уже нема (О. Доріченко).

10. З поданих речень випишіть у колонку терміни, діалектні та емоційно забарвлені слова. Два слова введіть у такий контекст, який би виявив їх функціонування в іншому (аніж той, із якого вони виписані) функціональному стилі. Яке стилістичне значення цих трьох груп лексики?

1. Легінь був у червоних гачах, які носять гуцули у свято, у довгій домотканій сорочці. За широким чересом, оздобленим дорогими бляшками і прикрашеним дармовисами, стирчала різьблена мідна люлька, плечі

закривав сердак, а в руках мав топірець з різьбленим топорисцем (Ю. Федькович). 2. Білки – це складні сполуки вуглецю з воднем, киснем, азотом і деякими іншими хімічними елементами (З підручн.). 3. «На добридень, ти моя голубко!» – «На добридень, мій коханий друже!» – «Що ж сьогодні снилось тобі, любко?» – «Сон приснився, та дивненький дуже». – «Що ж за диво снилось тобі, мила?» – «Мені снились білії лелії...» – «Тішся, мила, бо лелія біла – Квітка чистої та любої надії!» (Леся Українка). 4. Усякий механізм, який виконує роботу, повинен звідкись діставати енергію, за рахунок якої ця робота виконується. У найпростіших випадках механізм лише передає механічну роботу від джерела енергії до споживача (З підручн.). 5. Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ціпку через плече (М. Коцюбинський). 6. Еней в біді, як птичка в клітці; Запугався, мов рибка в сітку (І. Котляревський).

11. Перепишіть речення. Підкресліть слова-омоніми, з'ясуйте їх типи.

1. Вийдеш подивиться в жолобок, криницю і море безкрає. Ти вічний без краю!.. 2. Язви язик мій за хули Та язви мира ізціли. 3. А журавлі летять собі додому ключами. А ключ од комори Із-за пояса украде... 4. Розвернулося весілля. Музикам робота. І гармонія, і сила, Музика, та й годі. 5. Діти мої, думи мої, Квіти мої, діти! Виростав вас, доглядав вас – Де ж мені вас діти? 6. Та я й не волох: так тільки – був колись у Волощині, а люде й зовуть Волохом, сам не знаю за що. 7. Мати стан гнучкий, високий, а серця не мати. Дочка вечерять подає. А мати хоче научати, Та соловейко не дає. 8. Не благай, не проси, Не клепає коси. Мовчки дивиться на сей бік, Рве на собі коси... 9. Так жаль

маленьких діток стало. Посходились жалкувати, Жалю задавати. 10. Зоря всесвітня зійшла! І мир, і радість принесла На землю людям. А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить (За Т. Шевченком).

12. Користуючись фразеологічними словниками, підберіть фразеологічні антоніми до наведених стійких мовних конструкцій. Поясніть їх значення. Два фразеологізми та їх антоніми введіть у контекст.

Намотати на вус; за тридев'ять земель; купатися в розкошах; кури не клюють; летіти ковбасою; трубити в кулак; держати хвіст бубликом; скакати цапа; як батіг на мотовило; як на голках.

13. Порівняти стилістичні можливості слів із нульовою суфіксацією і слів із суфіксами. Визначити, чи залежить від структури слова колорит тексту.

1. Отак собі гарненько сам посиджу, із молодим дубком погомону, позичу в хмар вечірнього вогню та привітаю прохолоду свіжу (А. Малишко). 2. Хмаровище стигло – тяжкий урожай краплин, що, мов ягоди, круглі і разючі, бубнявіють, повняться й ситяться в тучі... (М. Бажан). 3. Вітерець легенький тихо трепетав... Хлопець, не прощаючись, у бої помчав (К. Герасименко). 4. Земле, моя всеплодюча мати, сили, що в твоїй живе глибині, краплю, щоб в бою сильніше стояти, дай і мені! (І. Франко).

Використавши слова донечка, сонечко, місяченько, лялечка, оченятка, дрімотонька, сонко, гойдалочка, спатунечки і подібні, написати колискову пісню або казку. Пояснити роль слів такого способу творення.

14. Визначити стилістичні фігури в поетичних текстах І. Франка, пояснити їх змістотворчу й експресивну функцію.

1. Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто визнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

2. Нехай ти тінь, що гине десь,
Мана, луда – одначе
Чому ж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?
Нехай ти тінь, мана, дім з карт
І мрія молодеча,
Без тебе жить – безглуздий жарт,
І світ весь – порожнеча.

3. За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар –
З тернових колючок букет.

4. Сам від себе геть, за море,
Я тікаю... Чи втечу?

Тема 4. Техніка мовлення. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення

Практичне заняття № 4 ***Техніка мовлення. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення (2 год.)***

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Складові частини техніки мовлення: дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос.
2. Місце засобів логіко-емоційної виразності в системі виразного читання.
3. Позамовні засоби виразності (поза, жести, міміка).

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Запропонуйте тренувальні вправи для розвитку дихання та артикуляційного апарату (по 2–3 вправи).

2. Підберіть тексти малих фольклорних жанрів, віршовані твори, які, на вашу думку, можна використовувати для тренування голосу.

3. Виразно прочитайте наведені тексти. Перепишіть їх, підкресліть слова, на які падають логічні наголоси. Обґрунтуйте ваш вибір.

Висне небо синє,
Синє, та не те!
Світить, та не гріє
Сонце золоте.

Оголилось поле
Од серпа й коси;
Ніде приліпитись

Крапельці роси (Я. Щоголів).

Мамине свято
Чом сьогодні мама сяє,
Посміхаючись до всіх?
Забарився я – не лає.
В домі скрізь лунає сміх.

Нині в нас велике свято!
Вже у двері стука хтось!
То приніс до мами тато
Запашний букет мімоз!

Що морозиво для мене,
У кіно я не піду!..
Я для тебе, рідна нене,
Перші проліски знайду!

До чола торкнуся губами,
Ніжні квіти їй віддам,
Щоб була довічно мама
І щаслива, й молода (В. Письменна).

4. Перепишіть тексти. Позначте паузи, схарактеризуйте їх за тривалістю (коротка, середня, довга) і за функцією (логічна, психологічна, ритмічна, граматична).

Пішла киця по водицю
Та й упала у криницю.

Біжить котик рятувати,
За вушечко витягати.

Витяг кицю за вухо
Та й посадив, де сухо (Українська народна пісня).

Минув день, минув другий, а потім третій і четвертий, як бачив я востаннє Федю Гуску.

Наче у воду пірнув мій Федя. Розпитував, але ніхто докладно не міг сказати, де він є.

Одні казали – на хутори пішов, другі запевняли – до дядька в гості на храм чкурнув.

І раптом на п'ятий день увечері отримуємо листа. Сидимо ми в кімнаті осередковій, коли це вбігає Ягор Еко (як ми його прозвали), матлає білим конвертом і гукає:

– Братці, лист!

– Од кого?

– Вгадайте!

– Та кажи від кого? – гуртом кинулись до нього, і Ягор вигукнув:

– Од Феді (Юрій Вухналь).

5. Орієнтуючись на знаки партитури тексту, прочитайте уривок із твору Яреми Гояна «Сповідь перед матір'ю»:

• Використайте мелодії злету і спаду (підвищення і пониження голосу), позначені стрілками після слів, у яких змінено мелодії.

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною↑ і помолимося, як Матері↓ Божій.

Станемо на коліна перед Матір'ю↑ і душею засвітимось праведно↓, як на сповіді.

Станемо на коліна перед Україною↑ – і виростемо духом аж до небес↓.

Є на світі одна Україна↑, як тільки одна є в нас мати↑, і їй наша найсвятіша, дитинна любов↓!

• Уповільніть та прискорте темп читання, виявивши гнучкість голосу (уповільнення темпу позначено пунктирною лінією, прискорення – штриховою).

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною і помолимося, як Матері Божій.

Станемо на коліна перед Матір'ю і душею засвітимось праведно, як на сповіді.

Станемо на коліна перед Україною – і виростемо духом аж до небес.

Є на світі одна Україна, як тільки одна є в нас мати, і їй наша найсвятіша дитинна любов!

• Прочитайте уривок, змінюючи силу голосу (слідкуйте за вказівками в дужках перед реченнями).

(Голосно) Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною і помолимось, як Матері Божій.

(Тихіше) Станемо на коліна перед Матір'ю і душею засвітимось праведно, як на сповіді.

(Так само) Станемо на коліна перед Україною – і виростемо духом аж до небес.

(Голосно) Є на світі одна Україна, (тихіше) як тільки одна є в нас мати, (голосно) і їй наша найсвятіша, дитинна любов!

6. Визначте, яким тоном розмовляють із Попелюшкою батько, мачуха, сестри, фея, принц. Слова для довідок: добрий, злий, захоплений, байдужий, грубий, ніжний, здивований, переляканий, сумний, офіційний, дружній.

Створіть мовленнєву ситуацію (на вибір: батько, мачуха, сестри, фея, принц).

Коментар: два останні завдання потрібно виконувати усно на практичному занятті; удома слід потренуватись.

Змістовий модуль 2
Практичне використання засобів логіко-емоційної
виразності читання й мовлення

Тема 5. Читання й розповідання різних за жанрами
творів художньої літератури і фольклору

Практичне заняття № 5
Виразне читання в системі професійної педагогічної
діяльності (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Поняття виразного читання.
2. Підготовка твору до читання та аналіз його з дітьми:
 - а) літературознавчий аналіз тексту;
 - б) виконавський (дійовий) аналіз тексту.
3. Партитура тексту.
4. Методи виразного читання.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся з матеріалами лекції П. Білоуса з питань літературознавства за посібником: Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Ліра-К, 2007. 240 с. (С. 131-140). На практичному занятті потрібно представити усні повідомлення за кожною частиною. Визначте місце літературознавчого аналізу в процесі підготовки читця до виконання художнього тексту.

2. Розгляньте тексти в партитурі за книгою: Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с. (С. 218-223).

3. Прочитайте поезію П. Тичини «Пастелі». З'ясуйте за словником значення слів «пастель», «пастельний» для розуміння назви тексту.

Доповніть літературознавчий аналіз поезії. Випишіть виражальні засоби художнього мовлення (тропи) (епітети, метафори, персоніфікації) та поетичні фігури синтаксису (риторичні фігури, повтори, алітерації, асонанси), які використовує письменник для творення художніх образів кожної частини поезії. Доберіть ілюстрації до чотирьох частин тексту.

Прослухайте виконання поезії Юрієм Фоменком:
https://www.youtube.com/watch?v=G4_0-t9k3LQ

Підготуйте партитуру тексту.

Навчіться виразно читати твір.

Пастелі

I

Пробіг зайчик.
Дивиться –
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
– Сонце –
Пробіг зайчик.

II

Випив доброго вина
Залізний день.
Розцвітайте, луги! –

: я йду – день –
Пасітесь, отари! –
: до своєї любові – день –
Колисково, колоски!
: удень.
Випив доброго вина
Залізний день.

III

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках підійшов вечір.
Засвітив зорі,
Прослав на травах тумани
І, на вуста поклавши палець, –
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

IV

Укрийте мене, укрийте:
Я – ніч, стара,
Нездужаю.
Одвіку в снах
Мій чорний шлях.
Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Укрийте мене, укрийте:
Я – ніч, стара,
Нездужаю.

Відомості про автора. Павло Григорович Тичина народився 11 січня 1891 р. в селі Піски Чернігівської

області. Батько – Григорій Тимофійович Тичина – був вчителем церковної школи. За спогадами Павла: «Батько був чудесним, хоча і суворим чоловіком». Він навчав співати українські пісні». Мати – Марія Василівна – відзначалася сердечністю, добротою. Тичина згадував, що матір вчила дітей бути «чесними в житті й правдивими».

Батькам доводилося постійно економити, і через матеріальні нестатки старші діти залишилися без освіти. Для того, щоб менший син Павло став освіченою людиною, батько віддав його в хор при монастирі в Чернігові. За словами Павла Тичини, «у нього був голос чудовий і слух прекрасний». Раз на тиждень він співав у хорі, а всі останні дні ходив на заняття в Чернігівське училище. Досконало оволодів технікою гри на фортепіано, бандурі, кларнеті.

Навчаючись у Чернігівській духовній семінарії, Тичина проявив здібності до малювання.

Павло Григорович був і талановитим перекладачем. Він вільно володів 15 мовами.

У літературному доробку Павла Тичини є чудові вірші, адресовані дітям: «А я у гай ходила», «Хор лісових дзвіночків». Поет успішно виступив і в ролі казкаря. Написані ним казки «Івасик-Телесик», «Кожум'яка», «Дударик» друкувалися в багатьох збірниках, а також виходили окремими книжками.

Особливості світосприймання письменника. Стиль кожного митця насамперед зумовлений його баченням світу. Не випадково П. Тичина вважав своїм духовним батьком Г. Сковороду, адже цілком прийняв і розвинув його світогляд.

Пригадаймо: великий український філософ шукав гармонію форми і змісту, духовного й матеріального; доводив єдність трьох світів – макрокосму (створеного Богом Усесвіту), мікрокосму (людини) і світу символів (це насамперед Біблія), який через видиме показує нам

невидиме, через форму – зміст; основою людини є серце, яким рухає любов, отож, щоб бути щасливим, треба лише пізнати в собі цю основу й нею жити.

Усі ці ідеї пульсують і в поезії П. Тичини, тільки по-своєму висловлені. Ключова його надія – про всезагальну єдність, взаємопов'язаність буття. Ще давні східні мудреці казали: не можна навіть зірвати квітку, щоб при цьому не потривожити зорі. Така вихідна точка осмислення світу характерна майже для всіх геніїв людства, отже, засвідчує належність П. Тичини до цієї славетної когорти.

Силою впорядкування, творчою серцевиною цілісного Всесвіту (антихаосу) є світлоритм, тобто знову ж таки поєднання зорової та звукової гармонії, як стисло та емко сказав сам П. Тичина, – «космічний оркестр». Якщо людина хоче бути щасливою, вона має стати гармонійною часткою «космічного оркестру». Трагізм же людського життя, зло у світі виростає з того, що ми розриваємо, протиставляємо світло й ритм (форму й зміст, видиме матеріальне й невидиме духовне), абсолютизуємо щось одне, відкидаючи при цьому друге.

Специфіка авторського стилю. Основоположний у творчості П. Тичини символізм поетичної мови. Майже кожне слово в його текстах – символічний натяк на те, що прямо висловити не сила, бо воно незбагненне, неохопне, неказанне чи невловимо-мінливе. П. Тичина поділяє ідеї західного імпресіонізму й символізму, за якими творчість має бути незалежною від політики й ідеологій, вільною від ролі служниці злості дня. Але він і не цурається живої, повсякденної, актуальної проблематики, розглядає у своїй символіці конкретне, минуле крізь призму універсального, вічного. У цьому – секрет її безсмертя, насущності в кожному епоху.

Дата написання твору «Пастелі». 1917 р.

Збірка. «Сонячні кларнети».

Жанр. пейзажна, філософська лірика.

Тема. Зображення доби в чотирьох її частинах.

Ідея. Кожна частина доби – ранок, день, вечір, ніч – прекрасна по-своєму і створює особливий настрій; вони ж символізують «добу» існування людини: дитинство, молодість, зрілість і старість.

Система віршування. Своєрідне тичинівське ритмізоване віршування, близьке до тонічного (ритм забезпечує більш-менш однакова кількість наголосів у віршових рядках).

Римування. Відсутнє.

Композиція. Автор поділив поезію на чотири частини, кожна з яких описує відповідну частину доби: I – ранок, II – день, III – вечір, IV – ніч.

Художні засоби.

Частина I

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Частина II

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Частина III

Персоніфікація:

Метафори:

Повтор:

Асонанс:

Алітерація

Частина I

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Алітерація:

Підсумки. У творі Павло Тичина зумів «оживити» чотири частини доби: ранок, день, вечір і ніч. Поезія має назву «Пастелі», оскільки автор майстерно поєднав мистецтво слова й мистецтво живопису, тому, читаючи вірш, здається, що бачиш яскраву барвисту картину. Письменник відтворює синестезійні образи (поєднання звуку, кольору, запаху: «півні чорний плащ ночі вогняними нитками сточують», «коливалася флейтами там, де сонце зайшло», «небо пахне»). Окрім звичайних частин доби, можна простежити і зображення «доби» людини – її дитинство, молодість, зрілість і старість.

Лабораторне заняття № 1
Читання оповідань для дітей (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Оповідання як літературний жанр. Види оповідань.
2. Особливості читання оповідань.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Ознайомтесь із біографією В. Сухомлинського.
2. Підготуйтеся до виразного читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти».

Прослухайте аудіозаписи:

<https://youtu.be/Y26wYkdPMFA>;

<https://youtu.be/Y28RyIP2Y-Q>.

Складіть план тексту.

Підготуйте партитуру оповідання (підкресліть слова, на які падають логічні наголоси; позначте паузи; підвищення і пониження голосу; уповільнення та прискорення темпу; зміну сили голосу (вказівки в дужках перед вагомими за змістом реченнями – «голосно», «тихіше»)). Також поміркуйте над особливостями тону (сумний, здивований, співчутливий).

Як Сергійко навчився жаліти

Маленький хлопчик Сергійко гуляв біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:

– Не заважай мені слухати, як хлюпають хвилі.

Сергійко здивувався. Він кинув у ставок камінець. Дівчинка запитала:

– Що ти кинув у воду? Сергійко ще більше здивувався.

– Невже ти не бачиш? Я кинув камінець. Дівчинка сказала:

– Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він не міг уявити: як це воно, коли людина нічого не бачить?

Настала ніч. Сергійко ліг спати. Він заснув з почуттям подиву.

Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, в шибки стукав дощ. А в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалася сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль.

Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

3. Підберіть прислів'я і приказки про доброту.

Лабораторне заняття № 2

Розповідання української народної казки (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Казка як літературний жанр. Види казок.
2. Особливості виконання казки.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Підготуйтеся до розповідання української народної казки «Рукавичка».

Прослухайте

аудіозапис:

<https://youtu.be/3x5RXBftsGs>.

Доберіть різні інтонаційні відтінки для відтворення мовлення дійових осіб.

Складіть план тексту.

Рукавичка

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

– Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка. А ти хто?

– Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

– А я зайчик-побігайчик. Пусти і мене!

– Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

– А я лисичка-сестричка. Пусти і мене!

– Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

– Та я вовчик-братик. Пусти і мене!

– Та вже йди!

Уліз і той. Уже їх п'ятеро.

Де не взявся – біжить кабан.

– Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

– Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

– Оце лихо! Хто не набреде – та все в рукавичку!

Куди ж ти тут улізеши?

– Та вже влізу, – пустіть!

– Та що вже з тобою робити, – йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

– Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

– Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

– Та якось будемо.

– Та вже йди, тільки скраєчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало.

Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і ворушиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

2. Підберіть прислів'я і приказки, що відображають мораль казки.

Лабораторне заняття № 3
Виразне читання літературної казки (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Особливості літературної казки.
2. Казкова творчість Івана Франка.

Література:

1. Горбач Н., Здіховська Т. Жанр авторської казки в українській дитячій літературі: витоки та перспективи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: серія педагогічні науки*. 2016. № 1(303). Т. 1. С. 39-44

2. Зубенко О. Співвідношення літературної та фольклорної казки. *Філологічні науки*. 2012. Вип. 12. С. 78-83.

3. Сабат Г. Франко і дитяча література: проблеми функціонування та рецепції казок про тварин. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 393-404.

4. Тихолоз Н. Франкові казки для малят: етика і поетика. *Українське літературознавство. Зб. наук. пр.* 2006. Вип. 68. С. 144-152.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Підготуйте до виразного читання казки Івана Франка «Лисичка і Журавель».

Прослухайте

аудіозапис:

<https://youtu.be/YuLUtxNGiuQ>.

З'ясуйте значення слів «призволятись», «заректись», фразеологізму «спіймати облизня», прислів'я «чим хата багата, тим і рада».

Складіть план твору.

Підготуйте партитуру казки (підкресліть слова, на які падають логічні наголоси; позначте паузи; підвищення і

пониження голосу; уповільнення та прискорення темпу; зміну сили голосу (вказівки в дужках перед вагомими за змістом реченнями – «голосно», «тихіше»)). Також поміркуйте над особливостями тону (улесливий, стриманий, спокійний, ввічливий).

Лисичка і Журавель

Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

– Приходь, Журавлику! Приходь, любчику! Чим хата багата, тим і вгощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тоненько по тарілці та й поставила перед Журавлем.

– Призволяйся, не погордуй. Сама варила.

Журавель стук, стук дзьобом – нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама всієї не з'їла.

А коли кашки не стало, вона й мовить:

– Вибачай, кумочку, більше не маю чим угощати.

– Спасибі й за те, – пісним голосом промовив Журавель. – А ти б, Лисичко, до мене завтра в гості прийшла.

– Добре, Журавлику, прийду, чому не прийти, – каже Лисичка.

Другого дня приходять Лисичка, а Журавель наварив м'яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.

– Їж, кумонько. Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка – смачно пахне. Встромляє голову в глечик – не йде голова. Пробує лапкою – не витягне. Крутиться Лисичка, скаче навколо глечика, а Журавель їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

– Вибач, любонько, – каже, випорожнивши глечика, – чим хата багата, тим і рада, а більше на цей раз нічого немає.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостинність. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїється, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлями приятелювати.

2. Прочитайте українську народну казку «Лисичка та журавель» і порівняйте з авторською казкою Івана Франка.

Лисичка та журавель

Були собі лисичка й журавель. Ото й зустрілися якось у лісі. Та такі стали приятелі!

Кличе лисичка журавля до себе в гості:

– Приходь, – каже, – журавлику, приходь, лебедику! Я для тебе – як для себе.

От приходить журавель на ласкаві запросини.

А лисичка наварила кашки з молоком, розмазала по тарілці та й припрошує:

– Призволяйся, журавлику, призволяйся, лебедику!

Журавель до кашки – стукав, стукав дзьобом по тарілці – нічого не вхопить.

А лисичка як узялася до страви – лизь та лизь гарненько язиком, поки сама всю кашу чисто вилизала.

Вилизала та до журавля:

– Вибачай, журавлику, – що мала, тим тебе й приймала, а більше нема нічого.

– То спасибі ж, – мовить журавель. – Приходь же, лисичко, тепер ти до мене в гості.

– А прийду, журавлику, прийду, лебедику!

На тому й розійшлися.

От уже лисичка йде до журавля в гостину. А журавель наварив такої-то смачної страви: узяв і м'яса, й

картопельки, й бурячків – усього-усього, покришив дрібненько, склав у глечичок з вузькою шийкою та й каже:

– Призволяйся, люба приятелько, не соромся!

От лисичка до глечика – голова не влазить! Вона сюди, вона туди, вона й боком, і лапкою, і навстоячки, і зазирати, й нюшити... Нічого не вдіє!

А журавель не гуляє: все дзьобом у глечик, усе в глечик. Помаленьку-помаленьку – та й поїв, що наварив. А тоді й каже:

– Оце ж, – каже, – вибачай, лисуню, що мав, то тим і приймав. Та вже більше нічого не маю на гостину.

Ох і розгнівилася ж лисичка! Так розсердилася, що й подякувати забула, як годиться, чемним бувши.

Так-то їй журавлева гостина до смаку припала!

Та від того часу й не приятелює з журавлями.

Лабораторне заняття № 4 **Виразне читання байки (2 год.)**

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Байка як літературний жанр.
2. Особливості виразного читання байки.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Ознайомтесь із біографією Л. Глібова.
2. Підготуйтеся до виразного читання байки Л. Глібова «Лебідь, Щука і Рак».

Прослухайте

аудіозапис:

<https://youtu.be/Fn35LwFqElQ>.

З'ясуйте значення слів: безладдя, хура, катма, морока.

Розгляньте текст байки в партитурі за книгою: Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011.

224 с. (С. 221-222). Зверніть увагу на визначені композиційні частини і їх заголовки.

Попрацюйте над створенням образу розповідача.

Прочитайте коментарі А. Капської про роботу над байкою «Лебідь, Щука і Рак» за книгою: Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1990. 175 с. (С. 103-104).

Лебідь, Щука і Рак

У товаристві лад – усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло – тільки сміх.

Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приставить хуру узялись.
От троє разом запряглись,
Смикнули – катма ходу...
Що за морока? Що робить?
А й не велика, бачся, штука, –
Так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упирається, а Щука тягне в воду.
Хто винен з них, хто ні – судить не нам,
Та тільки хура й досі там.

3. Підготуйте виразне читання байки (автор і текст на вибір).

Лабораторне заняття № 5
Виконання поетичних творів (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Поняття поезії в літературознавстві.
2. Особливості виконання поетичних творів.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Пригадайте основні факти з біографії Лесі Українки.

2. Підготуйтеся до виразного читання поезії Лесі Українки «Давня весна».

Перегляньте відеозапис зі зразком літературознавчого аналізу твору:
<https://www.youtube.com/watch?v=lxOjVT4sEog>.

Ознайомтесь із текстом у партитурі за книгою: Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с. (С. 220).

Давня весна

Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки!

Все ожило, усе загомонило –
Зелений шум, веселя луна!
Співало все, сміялось і бриніло,
А я лежала хвора й самотна.

Я думала: «Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона, ясна,

Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна».

Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

Лабораторне заняття № 6
Розповідання віршів для дітей, малих фольклорних форм
(2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Специфіка віршів для дітей.
2. Робота з текстами малих фольклорних жанрів.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Підготуйтеся до виразного читання віршів для дітей (на вибір): Платон Воронько «Їжачок-хитрячок», Марійка Підгірянкa «Святий Миколау», Павло Тичина «А я у гай ходила», Олександр Олесь «Пташка», Тарас Шевченко «Зацвіла в долині», «Садок вишневий», Леся Українка «На зеленому горбочку», Сидір Воробкевич

«Мово рідна, слово рідне», Наталя Забіла «Жовтень», «Білі котики».

Ознайомтесь із наведеними нижче пам'ятками.

Як навчитися виразно читати вірші

1. Вдумливо прочитати вірш.
2. З'ясувати значення невідомих слів.
3. За змістом та ідеєю твору підібрати настрій, із яким будете читати текст.
4. У кожному рядку визначити (підкреслити олівцем) стрижневе слово, тобто слово, на яке падає логічний наголос (слово, яке потрібно інтонаційно голосом виокремити, тому що воно найвагоміше в рядку чи реченні).
5. Позначити олівцем паузи: кома – ледь помітна пауза (/); двокрапка й тире – помітна пауза (//); крапка – явна пауза з інтонацією завершеності (///).
6. Над необхідними словами поставити стрілки, що вказують на тон читання (підвищення тону – ↗ ; зниження тону – ↘ ; рівний тон – →).
7. Прочитати кілька разів вірш із дотриманням вимог усіх позначок.
8. Читаючи вірш, уявити картини, які озвучуєте, запам'ятати їх послідовність, із відповідним темпом передавати їх.
9. Вивчити вірш напам'ять, виразно прочитати його своїм близьким і з'ясувати, що вони рекомендують для кращого виконання твору.

Пам'ятка декламатора

1. До читання напам'ять повторити про себе текст вірша.

2. Перед тим, як декламувати, зайняти зручну й правильну позу (стати рівно, розправити плечі, набрати потрібну кількість повітря).
3. Назвати автора й твір.
4. Читання вірша можна супроводжувати жестами, проте рухи рук мають бути стриманими, щоб не втомлювати й відволікати слухача.
5. Не поспішати під час читання, набирати повітря рівними частинами під час пауз.
6. Не варто занадто голосно читати вірш, оскільки майстерність у читанні художнього твору визначається передусім темпом, інтонацією, дотриманням пауз, настроєм, а також мімікою, жестами та ін.

2. Вивчіть напам'ять прислів'я і приказки, загадки, скоромовки (по три тексти кожного фольклорного жанру).

Лабораторне заняття № 7 ***Читання драматичного твору (2 год.)***

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Драма як літературознавчий термін.
2. Специфіка читання драматичних творів.
3. Види театральної діяльності в ЗДО та їх характеристика.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Прочитайте статтю «Драматичний твір» за книгою: Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1990. 175 с. (С. 152-160).

2. Ознайомтесь із біографією Надії Симчич.
 3. Прочитайте драму «Марко з Котигорошівки».
- Перегляньте відеозапис вистави: <http://surl.li/ifaxdd>.
- Порівняйте сюжет, персонажів п'єси-казки Надії Симчич та української народної казки «Котигорошко». Яка ідея цих творів?
- З'ясуйте значення терміну «сиквел».
- Пригадайте художні твори, у яких також представлено образ Котигорошка.
- Назвіть мультфільми про пригоди Котигорошка.
- Підготуйтеся до виразного читання в ролях різних уривків п'єси. Підберіть відповідні інтонації.

Надія Симчич «Марко з Котигорошівки»
(п'єса-казка на 2 дії)

Дійові особи:

1. Марко, хлопець
2. Котигорошиха, його мати
3. Чаклунка
4. Марічка Вернидуб, дівчина
5. Дід Вернигора
6. Крутивусиха, жінка з немовлям
7. Їм Не Наїмся, дядько
8. П'ю Не Нап'юся, дядько
9. Скороход, дядько
10. Слухач, дядько
11. Хвеська, тітка
12. Голос змія

Дія відбувається в невеличкому селі Котигорошівці, де живуть нащадки славного богатиря Котигорошка та його побратимів.

І ДІЯ
КАРТИНА ПЕРША

*Сільська вулиця; з одного боку видніється господа
Котигорошків.*

Світає. Починають подавати голоси перші птахи.

*Зненацька повітря прорізає незвичайний шум –
неначе летить, б'ючи крильми, велетенський ящур.*

*Потім чується з невеликою перервою два глухих, але
могутніх удари – аж двигтить земля.*

*Якийсь час панує тиша, а потім на вулиці
починають з'являтися сонні, одягнені абияк мешканці.*

ЯВА ПЕРША

Їм Не Наїмся, П'ю Не Нап'юся, Скороход, Хвеська, Слухач

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Що це було?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Щось гупнуло!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Я чув – два рази гупнуло!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А я чув, як один!

СКОРОХОД (*заходить*) Що сталося? Я чув, щось гупнуло!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Один чи два рази?

СКОРОХОД. Та наче один... Чи два...

ХВЕСЬКА (*забігає*) Що? Де? Що трапилося? Де це
гупнуло?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. За селом щось гупнуло!

ХВЕСЬКА. Та воно ж так гупнуло, людочки, аж хата
затряслася!

СКОРОХОД. Ну трохи затряслася, правда...

ЇМ НЕ НАЇМСЯ (*до СКОРОХОДА*) То збігав би, та й
глянув, що там гупнуло, хіба тобі довго?

СКОРОХОД. А як там якась страшна небезпека?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. То крутнешся на закаблуках, та й назад!

Ану ж, Скороходе, одна нога – тут, а друга – там!

СКОРОХОД. Добре вже...

СКОРОХОД зникає.

СЛУХАЧ заходить з перев'язаною головою.

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Не панікуймо, може, нічого страшного й не сталося!

СЛУХАЧ. Ой, голова болить! Серед ночі прокидаюся, чую, де не взялося: шерех! Шерех! Шерех! Всякого чував, а такого не доводилося!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. І що ж воно таке було?

СЛУХАЧ. А я знаю? Отаке-го: шерех! Шерех! Шерех! Шерех! А тоді – гуп! Гуп!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Я ж казав – два рази гупнуло!

СКОРОХОД (*повертається*) Люди, біда! Горє, люди!

ХВЕСЬКА. Що таке?! Що сталося?

СКОРОХОД. Ой, дайте віддихаюся... Ой-ой-ой...

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Та кажи вже!

СКОРОХОД. За нашим селом... якраз під лісом... упав змії!

СЛУХАЧ. Упав?!

ХВЕСЬКА. Вуж чи гадюка?

СКОРОХОД. Триголовий змії!

ВСІ спантеличено мовчать.

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. А такий буває?

СКОРОХОД. Величезний, як... Хата! Ні! Дві хати! Ні! Три! З крилами!

СЛУХАЧ. А я ж кажу – шерех! Шерех! Шерех!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ (*недовіжливо*) А може, б ти ще раз збігав?

Може, то тобі зразу таке приверзлося?

ХВЕСЬКА. Так воно вуж чи гадюка?

СКОРОХОД. Ні! Не піду! І не просіть! Зелений! Лускатий! Вогнем дихає!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ (*недовіжливо*) Та ну... Вогнем...

СКОРОХОД (*показує обпалене плече*) Ось! Це він на мене просто дихнув! І сорочку пропалив!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А що ж робити?

ХВЕСЬКА (*до себе*) То що ж мені людям казати? Не вуж, не гадюка... Триголовий змії? Дихає вогнем? От уже скажуть, набрехала!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ану, Слухачу, послухай, може, що почуєш?

СЛУХАЧ *лягає на землю, і прикладає вухо.*

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Щось чутно?

СЛУХАЧ. Чую – дихає... Чую – риче...

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Риче?!

СКОРОХОД *(згадує)* А ще... Ще наш стовп, той, що небо підпирає... Похилився!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Як це – похилився?! А хто ж його похилив?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А, може, це він його похилив?

СЛУХАЧ. Хто?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Змій! Летів, та й вдарився об стовп! Він же з крильми!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Хто – з крильми? Змій?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Скороход казав!

СКОРОХОД. З крильми!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Це вже гірше... Це вже геть погано!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Що з крильми?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Що стовп похилився! Ану, як небо впаде на наше село?

ХВЕСЬКА. Небо впаде на село?! Ой людоньки! Ой горе! Ой біда! *(вибігає)*

СКОРОХОД. Зараз все село знатиме!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Цього вже не приховаєш, браття!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Може, підемо, та поправимо?

ВСІ *(разом)* А змій?!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. М-да, братця, халепа... З одного боку – небо на село впаде...

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. З іншого – змій!

ВСІ. Змій!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Що ж робити? Що ж робити, браття?!

ВСІ розходяться в задумі.

ЯВА ДРУГА

Хвеська, Чаклунка

ХВЕСЬКА *голосить, на середині її голосіння входить*
ЧАКЛУНКА і непомітно стоїть збоку, слухаючи.

ХВЕСЬКА. Ой, людоньки! Ой лихо на наші голови! Ой біда тяжкая! Звалився на нас серед ночі з небес змії страшний, що вогнем дихає! Ой людоньки, і це ще не все, що в нього три голови! Це ще не все, що він зелений! Лускатий! Здоровенний, як три хати! Він ще й говорить людським голосом! «Буду жити, каже, під вашим селом! А ви, люди, каже, будете мене годувати! Першу голову – камінням! Другу – буряками! Ну, а третю голову...» Ой, людоньки! Нами, людьми! «А не годуватимете, каже, то так дихну вогнем, що ваше село спалахне, як сірник, і згорить!» Оце смерть наша прийшла, люди добрії, сусідоньки милії!

ЧАКЛУНКА (до ХВЕСЬКИ) Не встигла увійти до села, і вже знаю всі новини!

ХВЕСЬКА (хвалькувато) А чого ж! Нехай люди знають все!

ЧАКЛУНКА. А що ж небо? Впаде на село?

ХВЕСЬКА. Ой, не знаю, пані-добродійко, не знаю! Стовп похилився, а якраз біля нього змії і лежить! Чоловіки в нас на що сміливі, а бояться туди йти!

ЧАКЛУНКА. Ну звісно ж, він – як три хати!

ХВЕСЬКА. А ви хто, пані-добродійко, будете? Бачу вас вперше!

ЧАКЛУНКА. А я – чаклунка! Живу біля воріт у Міжчасся, що на Краю Світу!

ХВЕСЬКА. Охо-хо! Скільки живу, а й слів таких не чула – Край Світу, Міжчасся!

ЧАКЛУНКА. А три дні тому хтось забув зачинити ворота! Змії візьми, та й вирвись на волю! Оце йду за ним слідом, аби хто поміг назад загнати!

ХВЕСЬКА. А хто ж вам допоможе, пані? Хіба з людей хто?
Ха-ха-ха!

ЧАКЛУНКА. Таки з людей, Хвесько!

ХВЕСЬКА. Та хто з людей?! Ви жартуєте, пані!

ЧАКЛУНКА. Знаю, що живуть у вашому селі нащадки богатирів! На них уся надія!

ХВЕСЬКА. Хто ж це? Їм Не Наїмся?

ЧАКЛУНКА. Ні...

ХВЕСЬКА. П'ю Не Нап'юся?

ЧАКЛУНКА. Ні!

ХВЕСЬКА. Слухач? Та ні... Скороход? Навряд... Та хто ж, пані?!

ЧАКЛУНКА. Прийде час, дізнаєшся, Хвесько...

ХВЕСЬКА (*до себе*) Оце новина так новина! Чаклунка! Богатирі! Оце першокласна новина!

ЧАКЛУНКА. Розповіла я тобі все тому, що поговорити мені захотілося! Давно людського голосу не чула, та й свій уже почала забувати... Але нікому про це розповісти не зможеш!

ХВЕСЬКА. А чому ж це?!

ЧАКЛУНКА. Бо ця розмова – між нами!

ХВЕСЬКА. Цього пообіцяти не можу! Не вмію мовчати!

ЧАКЛУНКА. Гаразд! Тоді можеш говорити лише про змія! Що він зелений, лускатий і вогнем дише!

ХВЕСЬКА. Оце ви, пані, помиляєтесь! Хай люди про все знають! І про вас, пані чаклунко, і про богатирів... Ви вже, пані, вибачайте!

ЧАКЛУНКА. Вибачай і ти, Хвесько! Прощавай!

ХВЕСЬКА. Прощавайте, пані-добродійко! Ха-ха-ха!
Стривай... А звідки вона взнала, як мене звуть?

ЯВА ТРЕТЯ

Котигорошиха, Марко, Марічка

КОТИГОРОШИХА (*гукає*) Марку! Марку! (*до себе*) Не догукаєшся хлопця... Спить! І хоч би вже в хаті, то ні!

Влігся посеред двору, поклав голову на отой залізний горбок, і спить! *(до МАРКА)* Марку, прокидайся вже! Сонце на полудень підбилося! А мені ще буряків лан сапати... Та вставай вже, сонько!

МАРКО *(сонно)* Що таке?

КОТИГОРОШИХА. Піди, сину, води принеси!

МАРКО. Зараз... *(повертається йти)*

КОТИГОРОШИХА. Та не туди! Криниця – отам!

МАРКО. Добре... *(повертається в інший бік)*

КОТИГОРОШИХА. Принесеш води, то піди на майдан, послухай, що люди казатимуть!

МАРКО. Не хочу!

КОТИГОРОШИХА. От клятий хлопець! Піди, кажу! Чи, може, буряки підеш сапати замість мене?!

МАРІЧКА *(гукає)* Марку!

МАРКО *(радісно)* А що?

МАРІЧКА. Ходімо до лісу, дуба вивернемо!

МАРКО. Іду!

КОТИГОРОШИХА. Куди? Куди до лісу?! Там же змії! А на майдан піти? А води наносити?!

МАРКО. Прийду, наношу! *(вибігає)*

КОТИГОРОШИХА. Тут таке горе на нашу голову звалилося, а вони тільки й знають, що дуби з корінням вивертати!

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Котигорошиха, Чаклунка

ЧАКЛУНКА. Доброго здоров'ячка, пані господине!

КОТИГОРОШИХА. Здорова будьте й ви, добродійко!

ЧАКЛУНКА. Чи не дасте водички напиться?

КОТИГОРОШИХА. А чого ж не дати добрій людині з дороги? Пийте! *(дає води)* Куди, пані, прямуєте і звідки?

ЧАКЛУНКА. Іду провідати давнього приятеля...

КОТИГОРОШИХА. Овва! В недобрий час ви рушили в дорогу, пані!

ЧАКЛУНКА. Чула я про ваше страшне горе! Про змія!

КОТИГОРОШИХА. Ой, пані-добродійко! Горе нам, бідним, і люта біда! І не знаємо, звідки нам порятунку чекати! А у кожного ж діти! Родина!

ЧАКЛУНКА. Так, так...

КОТИГОРОШИХА. Мусимо тепер його всім селом годувати! Усі три голови!

ЧАКЛУНКА. А що чоловіки кажуть?

КОТИГОРОШИХА. А що вони кажуть? Вчора ходили каміння збирати...

ЧАКЛУНКА. Щоб... е-е... того? Закидати його?

КОТИГОРОШИХА. На обід першій голові!

ЧАКЛУНКА. Оце вже, справді, люта біда!

КОТИГОРОШИХА. Нічого робити, кажуть! А інакше – дихне на нашу Котигорошівку так, що й сліду не лишиться! А зараз на майдані радяться!

ЧАКЛУНКА. Радяться? Про що?

КОТИГОРОШИХА. Пішла б сама послухала, та треба йти буряки сапати! Ох, скільки отій другій голові буряків треба, ви б бачили!

ЧАКЛУНКА. Багато чула про вашу Котигорошівку! Славне село!

КОТИГОРОШИХА. Та чим же воно таке славне, пані! Ви жартуєте!

ЧАКЛУНКА. Чула, що живе тут один богатыр, що дуби з корінням вивертає! Мала б до нього діло...

КОТИГОРОШИХА. Та це мій син, Марко!

ЧАКЛУНКА. О, як мені пощастило! Стрілася із матір'ю самого богатыря!

КОТИГОРОШИХА. А що у вас за діло до нього?

ЧАКЛУНКА. Не вивернув би мені стару грушу в городі?

КОТИГОРОШИХА. А чого ж ні? Набудетеся в гостях, то він вас проведе, та й грушу вам виверне!

ЧАКЛУНКА. От добре! А де ж він сам?

КОТИГОРОШИХА. Отаке сильне, а дитина дитиною! Аби поспати! Вставай, кажу! Піди, кажу, води принеси! Куди там! А як Марічка гукнула в ліс, то це він зараз! А там же змії! Покинув усе і побіг! Просто горе якесь, а не хлопець!

ЧАКЛУНКА. Але ж хлопець – богатир, що не кажіть!

КОТИГОРОШИХА. Та у нас в роду Котигорошків всі чоловіки такі! І батько його, і дід, і прадід!

ЧАКЛУНКА. А чи не доводилося з вашого роду кому битися зі змієм?

КОТИГОРОШИХА. Ха-ха-ха! Пані! Ви вірите казкам?!

ЧАКЛУНКА (*щиро здивована*) А чому ж тоді вірити в цьому світі?!

КОТИГОРОШИХА. Ха-ха-ха! Може, й билися, не знаю!

ХВЕСЬКА (*вбігає, бачить ЧАКЛУНКУ і завмирає*) Котигорошихо! Котигорошихо! (*махає руками на ЧАКЛУНКУ*)

КОТИГОРОШИХА. Та що там, Хвесюню?

ЧАКЛУНКА. Ну я піду, пані-господине!

КОТИГОРОШИХА. Щастя вам, добра жінко! Йтимете назад, повертайте!

ХВЕСЬКА (*показує на ЧАКЛУНКУ, хоче щось сказати, але не може*) Котигорошихо! Там таке... Змії – зелений! Лускатий! Вогнем дише!

КОТИГОРОШИХА. Та чула я вже чула, Хвесюню, сто разів чула! Піди, спочинь, не тривожся так... Що людям – те й нам...

ХВЕСЬКА стогне і виходить.

ЯВА П'ЯТА

Їм Не Наїмся, П'ю Не Нап'юся, Скороход, Хвеська, Слухач, потім – Чаклунка

Збори громади. Десь далеко чується жіноче голосіння.

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ми тут, панове-громадо, зібралися от для чого... Для того, значить... Ну, перший день пройшов...

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Він їв каміння!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Другий день пройшов...
СЛУХАЧ. Він їв буряки!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Так, панове-громадо, буряки. Саме так...
Ну і... Ну а завтра...
СКОРОХОД *(з жахом)* Завтра – ми, люди!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ *(дивиться на присутніх)* Хто?!
П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Ми всі тут рівні, а це значить...
СКОРОХОД. Треба кидати жереб!
ВСІ. Так, жереб!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Отож, я тут понатісував паличок... Ось...
Усі довгі, а одна, значить...
П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Коротка!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ну, та, що коротка, і...
ХВЕСЬКА. Ой, горе! І хтось із нас потрапить йому на зуб!
Ой люди!
ВСІ. Цитьте! Будьте, стриманішою! У нас у всіх душа не на місці!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. От я кладу палички в шапку... От я їх отак перемішую...
ВСІ. Гарно, гарно мішай!
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. От я їх отак гарно перемішав... Прошу, панове-громадо! Хто, так би мовити, перший!
ВСІ мовчать.
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ну добре, я – перший! *(витягає довгу паличку)* Фу! *(втирає ніт)* Тепер прошу далі...
Сміливіше, панове-громадо, сміливіше!
ЧАКЛУНКА. І що я тут чую! І що я тут бачу!
СЛУХАЧ. А це ще хто?
ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Хто ви така, добродійко?
ЧАКЛУНКА. Ваша землячка! Колись я жила отам-о, під лісом! Де ви зараз собі змія завели!
ВСІ. Це він сам до нас прилетів! З неба!
ХВЕСЬКА *(показує руками на ЧАКЛУНКУ)* Зелений! Лускатий! Великий!

ЧАКЛУНКА. Так, так, Хвесько, звісно! А ви – навіщо? Ви, чоловіки, громада села, навіщо?

СКОРОХОД. Як – навіщо?

ЧАКЛУНКА. Ну так, навіщо? Дружно йому каміння на обід збирати? Палички тягнути, кого він з'їсть першим, а кого – другим?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Почекайте, добродійко... Ви якось так кажете... Так, наче ми хочемо... Але ж ви його не бачили!

ВСІ. Він зелений! Лускатий!

ЧАКЛУНКА. Я це вже чула! Вогнем дихає! Балакає! Усіма трьома головами!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ну от – і ми про це! Та він же... Він такий великий...

ХВЕСЬКА. Як хата!

СЛУХАЧ. Як дві хати!

СКОРОХОД. Як три хати!

ЧАКЛУНКА. Скажіть іще – як ціла вулиця в селі! Ну то й що? Невже таке славетне село, як Котигорошівка, не впорається зі змієм?!

ВСІ. А-ха-ха! Впорається! Зі змієм! Ну й сказала! Чим це наше село таке славетне?

ЧАКЛУНКА. Де ж ваші Вернидуби? Де Крутивуси? Де Вернигори? Зрештою, де ваші Котигорошки?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. А звідки, власне, ви знаєте ці прізвища? Я вас вперше бачу в нашому селі!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Я теж!

ВСІ. І я! І я!

СКОРОХОД. Та вона ж каже, що колись жила у нашому селі, під лісом!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Ніхто й ніколи там не жив! Там навіть сліду ніякого нема!

ЧАКЛУНКА. Та ці прізвища відомі усім!

СЛУХАЧ. Ще скажіть – з казки!

СКОРОХОД. З побрехеньки! Хи-хи-хи!

ЧАКЛУНКА. Може для когось казка про Котигорошка і побрехенька. Але не для вас!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А чому?

ЧАКЛУНКА. Бо це – історія вашого краю!

ВСІ. Як це? Що це? Що це за історія? Нашого краю!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Дозвольте... У нас і справді є Крутивус... Але він ще – немовля!

СКОРОХОД. Чекайте, а старий Вернигора?

СЛУХАЧ. То він же ледве човгає! Йому післязавтра – двісті літ!

ВСІ. Марічка Вернидуб!

СКОРОХОД. Як же ми про неї забули?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Марічка разом із Марком наввипередки – хто більше дубів із корінням виверне...

СЛУХАЧ. Ох, то й дівчина...

СКОРОХОД. А Марко? А Марко? Та ж Марко... Та він же з роду...

ВСІ (*хором*) Котигорошків!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Але ж він...

СЛУХАЧ. Трохи того... Спить весь час...

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Або їсть...

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Або дуби з корінням вивертає!

ЧАКЛУНКА. Отож бо! Дуби! З корінням! Багато ви знаєте людей, що вивертають дуби з корінням?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ну двох і знаємо – Марічку і Марка!

ЧАКЛУНКА. Повірте мені, звичайній людині вивернути дуба з корінням – неможливо!

ВСІ. Ха-ха-ха! Ну звісно!

ЧАКЛУНКА. Отож, Марко і Марічка – які?

ВСІ. Які?

ЧАКЛУНКА. Незвичайні! Нашадки отих, з казки!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Я вже бачу, як Марко іде до змія і його вбиває! Якщо мова не про дуби – він до власної хвіртки лінується дійти!

ЧАКЛУНКА. Бо він – богатир! Йому не воду треба носити, і не буряки сапати! Йому треба зі змієм битися!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ха-ха-ха! Зі змієм! Пані! Та ми цього ледаря знаємо з пелюшок!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А ви з ним навіть не зустрічалися!

ЧАКЛУНКА. Доведеться зустрітися! Тим більше, що маю для нього дещо...

ВСІ. Цікаво – що?

ЧАКЛУНКА. Три горошинки!

ВСІ. А-ха-ха! Ха-ха-ха! Насмішила, справді!

ЧАКЛУНКА. Добре, посмійтеся собі на здоров'я! А потім тягніть далі свої палички, аби загубити чийсь душу напевне! *(виходить)*

СЛУХАЧ *(услід)* Ага, сходіть до Марка, може, він уже дрімає біля свого залізного горбка!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Тільки, як будете будити, не втоміться дуже!

ВСІ. Ха-ха-ха!

ХВЕСЬКА. Люди! Люди! *(показує у той бік, куди пішла ЧАКЛУНКА, змовницьки)* Змій! Великий! Зелений! Лускатий!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Знаємо, знаємо, Хвесько, про змія все! *(до П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ, пошепки)* Здається, бідолашна, з'їхала з глузду! *(до ВСІХ)* Отож, панове, тягнімо палички, бо треба щось вирішувати!

ІІ ДІЯ КАРТИНА ПЕРША ЯВА ПЕРША

Марко, Марічка, потім – Чаклунка

МАРКО. Ха-ха-ха! А не змогла ти того дуба з корінням вивернути! Ха-ха-ха! Не змогла! Ха-ха-ха!

МАРІЧКА. Нічого, я ще завтра спробую!

МАРКО. А знаєш, Марічко, про що я мрію?

МАРІЧКА. Про що?

МАРКО. Аби піти в Священний Гай і вивернути Прадавнього Дуба!

МАРІЧКА. Ого, Марку! Прадавнього Дуба! А що, як під ним – вхід у Підземний світ?

МАРКО. То підемо, подивимося!

МАРІЧКА. Страшно... Ти вивернеш Дуба, а світ, гляди, та й перевернеться?!

МАРКО. А подивимося!

ЧАКЛУНКА. Я тебе виверну! Я тебе подивлюсь! Ах, ти ж лобуряка! Ах ти ж, чорнокнижник!

МАРКО. Хто ви, тьотю?

ЧАКЛУНКА. Та під цим Дубом ще прадід твого прадіда в коротких штанцях грався! Вивернути Прадавнього Дуба! Ич, чого забажав від неробства!

МАРІЧКА. Та то він просто так сказав...

ЧАКЛУНКА. А ти, дівчино, замість того, аби з лобуряками дуби вивертати, пішла б краще повишивала хрестиком!

МАРІЧКА. Я не вмію!

ЧАКЛУНКА. Навчишся заодно!

МАРІЧКА мовчки повертається і йде.

МАРКО. Марічко, куди ти? Чого ти її слухаєш?

МАРІЧКА робить розпачливі жести, проте ні сказати, ні зупинитися не може.

МАРКО (до ЧАКЛУНКИ) Та хто ви?!

ЧАКЛУНКА. А тепер поговоримо... Кажуть, ти завів моду подрімати в полудень біля залізного горбочка?

МАРКО. А кому це заборонено – подрімати в полудень?

ЧАКЛУНКА. А ти знаєш, що то за горбочок?

МАРКО. Ну горбочок такий... Залізний...

ЧАКЛУНКА. То не горбочок, дурню! То булава твого прадіда – Котигорошка! Подумати лишень – валяється в дворі, заросла бур'яном!

МАРКО. Булава?! Ну... Хай собі буде булава!

ЧАКЛУНКА. Тобі треба її відкопати!

МАРКО. З якого це дива?

ЧАКЛУНКА. Підеш із нею на змія!

МАРКО. Хто це вам сказав?!

ЧАКЛУНКА. Це я тобі кажу!

МАРКО. А чого це я?

ЧАКЛУНКА. Бо ти – останній з роду Котигорошків!

МАРКО. Не хочу!

ЧАКЛУНКА. А що, краще, як він почне їсти людей? Там уже витягають палички, кому першому йти до змія!

МАРКО. Не буду я витягати ніяку паличку!

ЧАКЛУНКА. Ну ти диви, сперечається, як мала дитина! От ти спитав, хто я... Ти спитав, звідки я...

МАРКО. Я спитав тільки – хто ви...

ЧАКЛУНКА. Мовчи! Так от, знай... Я прийшла з далеких країв... Ті краї – чорні і зловісні! Темні води там течуть... Сірі хмари там оповили небо... І весь час віє вітер... Непростий вітер – чарівний! Але одного немає там – часу. Бо час – це темні води, і сірі хмари, і нестихаючий вітер... Краї ці звуться – Міжчассям!

МАРКО. Ой, пані-добродійко, в мене аж мурашки по спині забігали!

ЧАКЛУНКА. Мовчи, хлопче! Бо я ще не все сказала. Там, у тому Міжчассі перебувають усі істоти, що коли-небудь жили на землі! Але вони не живуть там, бо там неможливо жити. Вони там просто існують! І весь час намагаються вирватися сюди, на землю! От звідки у вашій Котигорошівці з'явився змій.

МАРКО. Дуже страшна історія! (*позіхає*)

ЧАКЛУНКА. Кому я все це розповідаю! Він – або дуби вивертає, або спить на ходу!

МАРКО. Що кажете?

ЧАКЛУНКА. Кажу, що я також прийшла звідти, з Міжчасся!

МАРКО. Ой!

ЧАКЛУНКА. Так! Я маю прослідкувати, аби змій повернувся назад!

МАРКО. Забирайте його!

ЧАКЛУНКА. Ах ти ж, малий шибенику! Ну досить, наговорилася я з тобою! Ось, тримай!

МАРКО. Що це?

ЧАКЛУНКА. Горошина!

МАРКО. Для чого?

ЧАКЛУНКА. Аби трохи розворушити тебе, лежню! Їж!

МАРКО. Дякую! (*їсть*)

ЧАКЛУНКА. Ось ще одна горошина. Їж!

МАРКО. І за це – спаси Біг! (*їсть*)

ЧАКЛУНКА. З'їж ще й третю!

МАРКО. Хай буде й третя!

ЧАКЛУНКА. А тепер – прощай!

МАРКО. Куди ж ви, пані-добродійко?

ЧАКЛУНКА. Походжу тут ще, розглянуся!

МАРКО. А що це за горошини?

ЧАКЛУНКА. Добре, що спитав. Перша – це знання. Друга – це сміливість. Третя – це віра. Бувай здоров! (*виходить*)

МАРКО. І що воно за дивина? І для чого мені ота сміливість? І про що ті знання? І навіщо мені віра? Не беру!

ЯВА ДРУГА

Дід Вернигора, Марко

ДІД ВЕРНИГОРА. Кахи-кахи!

МАРКО. Хто це тут? Це ви, діду?

ДІД ВЕРНИГОРА. Я...

МАРКО. А чого вам на печі не лежитьсья?

ДІД ВЕРНИГОРА. Йду на змія!

МАРКО. Ви?! А-а... Подивитися!

ДІД ВЕРНИГОРА. Не дивитися я йду на нього! Битися!

Кахи-кахи-кахи!

МАРКО. Ви?!

ДІД ВЕРНИГОРА. А що, як більше нікому?

МАРКО. Діду, то вам же післязавтра – двісті років!

ДІД ВЕРНИГОРА. Дарма! Я йому як пожбурю в голову каменюкою... Кахи-кахи-кахи! *(виходить)*

МАРКО. Діду! Та вам же... Пішов! Але ж... *(розглядається навколо)* Як гарно навколо! Яке гарне небо! Які зелені дерева! О! А це що? Метелик! Це – метелик!

ЯВА ТРЕТЯ

Марічка, Марко

МАРІЧКА. Пішла вже та баба?

МАРКО. Пішла...

МАРІЧКА. Марку, а я навчилася вишивати хрестиком!

МАРКО. Молодець... Марічко, поглянь – метелик!

МАРІЧКА. Метелик...

МАРКО. Поглянь навколо! Як гарно! Які гарні хатинки в Котигорошівці! Яке гарне наше село!

МАРІЧКА. Ага...

МАРКО. Поглянь на дерева! На квіти! На хмаринки!

МАРІЧКА. Я вже бачила...

МАРКО. Ти – бачила?! А чому ж ти мені не сказала?!

МАРІЧКА. Ну... я думала, що й ти бачив...

МАРКО. Що?

МАРІЧКА. Ну... хмаринки...

МАРКО. Марічко... Поглянь на себе!

МАРІЧКА. А що?!

МАРКО. Яка ти гарна!

МАРІЧКА. Так, справді?! Та що це з тобою сьогодні? Який гедзь тебе вкусив? Що це тобі таке все гарне?

МАРКО. Я все знаю! Я все можу! Хочеш... Марічко, хочеш, я піду й переможу змія? Хочеш?

МАРІЧКА. Ну... Марку... А що, давай!

МАРКО. Я думаю... Я – знаю, що він – лютий!

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Ті ж, Їм Не Наїмся, П'ю Не Нап'юся

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. А-а, ось ви де! А ми вас скрізь шукаємо! *(простягає шапку з паличками МАРКОВІ)* Тягни, Марку!

МАРКО. Що це?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Тягни, тягни!

МАРКО витягає довгу паличку.

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. А тепер ти, Марічко!

МАРІЧКА витягає коротку паличку.

ВСІ ахають.

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Доведеться, Марічко, тобі завтра йти до змія.

МАРІЧКА. А чого?

МАРКО. Він – лютий і небезпечний! Для чого Марічці йти до нього?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Він її з'їсть!

МАРІЧКА. Нічого собі, жарти!

МАРКО. Це не смішно!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Тобі випало, Марічко, бути першою! Така вже гірка твоя доля!

МАРКО. Чекайте, чекайте! Про що це ми говоримо? Чого це змій має їсти Марічку?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Бо вона витягла коротку паличку!

МАРКО. Хто витягує коротку паличку, того має з'їсти змій?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Я обійшов все село. Тягли всі. Навіть немовлята.

МАРІЧКА. Ви що – немовлят змушували тягти паличку?

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Їм було цікаво. Деякі потім тягнули її до рота.

МАРКО. Ти нікуди не підеш, Марічко!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Доведеться.

МАРКО. Марічка нікуди не піде! Марічко! Давай сюди ту паличку! *(забирає паличку)*

МАРІЧКА. А...

МАРКО. Вважайте, що це я її витягнув!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ну, як знаєте... Чи ти, Марку, чи ти, Марічко, але завтра зранку маєте з'явитися перед змієві очі! А інакше...

МАРКО. Що – інакше?

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Він так дихне на село, що спопелить усе навколо! Всі хати згорять! Всі клуні! Всі городи!

МАРІЧКА. Марку, він тебе з'сть!

МАРКО. Подавиться!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Жартуєш! Нічого, прийдеш завтра до змія, разом посмієтесь! (*виходить*)

МАРКО (*услід*) Піду, піду!

МАРІЧКА. Марку!

МАРКО. Не бійся, Марічко! Все буде добре! Піди краще виший рушничка мені!

МАРІЧКА. Для чого?

МАРКО. Аби піт витирати, коли зі змієм битимусь!

МАРІЧКА. Ой, лишенько! (*йде*)

МАРКО (*сам*) Нічого, піду! А кому ж іти... Та й булава в мене дідівська на городі закопана... А я думав, що то – звичайний горбочок залізний! Яким же слішим я був... Прадід мій славний переміг із нею змія! І я переможу! Але ж яке повітря... Яке повітря!

ЯВА П'ЯТА

Марко, мати

МАТИ (*забігає*) Синочку! Марку! Що ж це в світі робиться!

МАРКО. Що, мамо?

МАТИ. Що це люди кажуть?! Що тобі, сину, йти до змія!

МАРКО. Швидко ж ви, мамо, дізналися!

МАТИ. Та ти ж один у матері син! Хто ж це тебе змусив ту паличку тягнути!

МАРКО. Всі тягли...

МАТИ. Нікуди ти не підеш! Нікуди я тебе не пущу!

МАРКО. А хто ж піде?

МАТИ. Я піду!

МАРКО. Ви?!

МАТИ. Я! Я вже стара, пожила на світі! А тобі ще жити й жити! Женитися, дітей ростити!

МАРКО. Яких дітей, мамо! Та за кілька місяців від нашого села й сліду не лишиться! Адже ж змієві щотридні подавай нову страву!

МАТИ. Ну... Він мене з'їсть, а ти – тікай із села!

МАРКО. А чого це я маю тікати із села? Тут – моя хата!

МАТИ. Нову собі побудуєш на чужині! Не йди, сину, до змія! Не йди!

МАРКО. Не плачте, мамо! Ходімо, лишень, додому булаву викопувати!

МАТИ. Та яку булаву, сину?!

МАРКО. Ту, що прадід зарив!

МАТИ. Та як ти знаєш про неї?!

МАРКО. А я тепер про все знаю! Я тепер нічого не боюсь! *(виходить)*

МАТИ. Ой, сину, сину! Ой, горе тяжкеє... Ой, біда лютая... *(виходить слідом)*

КАРТИНА ДРУГА

Луг перед лісом, на якому оселився змії.

Змії настільки велетенський, що його навіть не видно, лише чути його голос. Тим, хто говорять із ним, доводиться високо задирати голови.

ЯВА ПЕРША

Марко, Голос Змія

МАРКО *(убік)* Ого! Та він і справді як три хати! З якого ж боку краще підійти?

ГОЛОС ЗМІЯ. З'явився, нарешті! Сонце вже підбилося на полудень, а я ще не снідав!

МАРКО. Доведеться битися натще!

ГОЛОС ЗМІЯ. Битися?!

МАРКО. Я прийшов прогнати тебе від нашого села! Ось моя булава!

ГОЛОС ЗМІЯ. Оце – булава?! Ха-ха-ха! (*принюхується*) Слухай, а ми раніше не зустрічалися?

МАРКО. Я – Марко, з роду Котигорошків!

ГОЛОС ЗМІЯ. Ну так, так, я ж чую, кимсь знайомим запахло!

МАРКО. Наставляй голови! Можеш всі разом, можеш по одній!

ГОЛОС ЗМІЯ. Ага, щоб ти мене вдарив своєю страшною булавою! Ха-ха-ха!

МАРКО. До бою!

ГОЛОС ЗМІЯ. Ха-ха-ха... Зараз я дмухну на тебе, охолонь трохи, бо від такого гарячого мені в животі скрутить... Ха-ха-ха...

МАРКО. До бою!

ЗМІЙ дмухає, МАРКА відносить вітром.

ЯВА ДРУГА

Марко, Марічка, Дід Вернигора

МАРІЧКА. Марку, я тут! А де змій?

МАРКО. Так дмухнув, що я аж сюди відлетів! А ти рушничка принесла?

МАРІЧКА. Та ні, дуба... Я з тобою стану, Марку, пліч-о-пліч проти змія! Ти його – булавою! А я його – дубом! Як торохнемо!

МАРКО. Ходімо!

ДІД ВЕРНИГОРА. Кахи-кахи! Кхм-кхм... Гей! Чекайте! І я з вами!

МАРКО. О, діду! Ви вже дійшли?

ДІД ВЕРНИГОРА. Дійшов! І бачу, що не один! Онуки моїх вірних побратимів вже тут! Зараз я вам підсоблю... Зараз я його – каменякою по головешці!

МАРКО. Діду, а де каменяка?

ДІД ВЕРНИГОРА. Та ось же, в мене в руці!

МАРІЧКА. То це ж малесенький камінчик!

ДІД ВЕРНИГОРА. Ну... Роки вже не ті!

МАРКО. Змій із мене самого посміявся, а як я приведу з собою дівчину з дубом і старого діда з камінчиком, то він лусне зо сміху! А що – це шанс! Ходімо! На одну голову – булава, на другу – дуб, ну, а на третю – камінець! Поцілите, діду?

ЯВА ТРЕТЯ

Ті ж, Крутивусиха з немовлям, Голос Змія

ГОЛОС ЗМІЯ. О-ха-ха-ха! Кого я бачу! Яка грізна компанія! Марічко, а ти товстішого дубця не змогла вирвати?

МАРІЧКА. Не смійся, почваро! Я тебе зараз ним як утрію!

МАРКО. А я – булавою!

ДІД ВЕРНИГОРА. А я – каменяюкою!

МАРКО. По всіх трьох головах – цільсь!

ГОЛОС ЗМІЯ. Ага, цільсь... Почекайте, я зараз порегочу трохи, бо аж повітря в грудях забракло, а тоді дмухну на вас... Ха-ха-ха... Ха-ха-ха... Ой, не можу... Ха-ха-ха... *(набирає в груди повітря, всі готуються до удару)*

КРУТИВУСИХА *(заходить з немовлям)* Вибачте, може, я невчасно...

ГОЛОС ЗМІЯ. А це ще хто?!

КРУТИВУСИХА. Я б сюди не прийшла нізащо з малою дитиною... Але цієї ночі мені наснився такий дивний сон!

ГОЛОС ЗМІЯ. Е-е... То може б пішла розказала його кому іншому?

КРУТИВУСИХА. Та як з дитиною таке робиться, то вже побігла б на край світу, не те що сюди!

МАРІЧКА. Ганно, та що тобі такого наснилося?

КРУТИВУСИХА. Приснилося, наче приходить до мене мій син – високий, гарний, вусатий такий... І каже: «Треба мені, мамо, побратимам допомогти! Бо не впораються вони без мене!» А я ж знаю, що йому ще й двох місяців не

виповнилося, та й кажу... «Сину, – кажу, – та ти ж іще такий малесенький! Тобі ж іще й двох місяців нема!»
«Байдуже, каже, мамо... Неси мене, каже, до них!»

ГОЛОС ЗМІЯ (*злякано*) Ха-ха-ха... Якась маячня!

КРУТИВУСИХА. Я прокинулася, а він так плаче, так плаче! І аж звивається всім тілом, і аж синіє!

ГОЛОС ЗМІЯ (*злякано*) То, може, б йому до лікаря!

МАРІЧКА (*до змія*) Мовчи, почваро! Наш побратим прийшов нам на поміч!

КРУТИВУСИХА. А чим ближче до вас підходила, то він заспокоювався, заспокоювався... Я тепер тут біля вас посиджу, аби він тільки не плакав...

МАРКО. Досить розмов! Побратими, до бою!

ГОЛОС ЗМІЯ. Ну навіщо зразу – до бою... Посиділи б, побалакали...

МАРІЧКА. До бою!

ДІД ВЕРНИГОРА. До бою!

МАЛИЙ КРУТИВУС. У-а-а-а! У-а-а-а! У-а-а-а!

Спалахи, дим, МАРКО замахується булавою, МАРІЧКА – дубком, ДІД ВЕРНИГОРА кидає свого каміня.

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Чаклунка, Марко, Марічка

ЧАКЛУНКА (*несподівано з'являючись, проказує закляття*) «Тенета часу я сплітаю, тебе в Міжчасся заганяю! Лети в Міжчасся й пропади – на землю спалено мости!»

ГОЛОС ЗМІЯ (*злякано*) А-а-а-а!

Лунає звук важких крил – змії намагається вирватись і втекти. Раптово звук зникає – змії щезає у Міжчассі.

ЧАКЛУНКА. Ось так... Нарешті!

МАРКО. Що сталося? Змії зник!

МАРІЧКА. Ми його перемогли?

ЧАКЛУНКА (*пильно оглядає всіх*) Звісно ж, перемогли!

МАРКО. Але я навіть не встиг його вдарити! Він утік!

МАРІЧКА. Де він подівся?!

ЧАКЛУНКА. Зараз він там, звідки йому вдалося вирватися!

МАРКО. Але шойно він був тут! Невже оте Міжчасся так близько! Ви ж казали, що воно – на Краю Світу!

ЧАКЛУНКА. Ах, на Краю Світу... Ну, ось тут – Світ, а поряд – його Край... Ось – Час, а поряд – Міжчасся...

МАРІЧКА. Я нічого не зрозуміла!

ЧАКЛУНКА. Або, наприклад, ось – вода, а поряд – повітря! Ось – повітря, а поряд – земля! Ви взяли його в кільце часу, і він щез!

МАРКО. У що ми його взяли?

МАРІЧКА. Про що це ви, тьотю?

ЧАКЛУНКА. Це – неважливо! Важливо те, що змії – у Міжчассі! Дякую вам! Прощайте! (*швидко виходить*)

ДІД ВЕРНИГОРА. А я все зрозумів! Ми його перемогли!

КРУТИВУСИХА. Перемогли! (*до сина*) Мій маленький синочку! Ти з побратимами переміг змія! Не будеш більше плакати? Ні?

ДІД ВЕРНИГОРА (*до МАРКА*) Я як пожбурих у нього каменюкою! Хе-хе-хе... Здається, попав!

ЯВА П'ЯТА

Їм Не Наїмся, П'ю Не Нап'юся, Скороход, Хвеська, Слухач

СКОРОХОД. А ось і ми! Ноги самі принесли!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Змія нема!

СЛУХАЧ. Ми все чули! Кожнісіньке словечко! Наче були тут, поруч із вами!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. І відразу ж поспішили сюди! Вірите – шматок сала в горло не ліз!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Пиво в горлі булькало, а далі не йшло!

СЛУХАЧ. Перемога! Перемога над проклятим змієм!

МАРІЧКА. Ви прийшли святкувати перемогу? Чого ж не прийшли допомогти?

ДІД ВЕРНИГОРА. Заняті були! Кахи-кахи! Палички витісували!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Тоді був такий час! Такі обставини...

МАРІЧКА. Ага! Змій був голодний! Треба було його нагодувати! Кимось із нас!

СКОРОХОД. Ми також тягнули палички!

ЇМ НЕ НАЇМСЯ. Ми всі були в рівних умовах!

П'Ю НЕ НАП'ЮСЯ. Але ж зараз ми з вами!

МАРІЧКА. Ну звісно ж!

МАРКО *(не слухає, думає про щось своє)* В кільце часу...
Та нам справді просто пощастило!

МАРІЧКА. Ти про що, Марку?

МАРКО. Це був збіг обставин! Нам всім пощастило, що дід Вернигора надумав іти битися зі Змієм, адже він – минуле! Ми з тобою, Марічко – теперішнє, а малий Крутивус – майбутнє! А для змія не існує часу! Він же з Міжчасся! Він просто злякався!

МАРІЧКА. Злякався! Такий великий!

МАРКО. І кого – старого діда, нас із тобою і немовляти!

КРУТИВУСИХА. Бо ми прийшли до нього не поодинці, а всі разом!

МАРІЧКА. І ти, Марку, був із булавою! Дідівською!

МАРКО. Не дам тепер заростати їй бур'яном! Хай тепер тільки поткнеться змії!

МАРІЧКА. А я, Марку, на честь нашої перемоги вишию рушника!

ВСІ. Веселімся, браття! Наша взяла! Марко сильніший за Змія! Котигорошівка – найкраща! Слава переможцям!

МАРКО. А тепер, нумо, всі разом підпремо стовпа! Часом, щоб небо не впало на наше село!

ВСІ. А й справді! Час! Ходімо! До роботи! *(заводять пісню, виходять)*

Завіса

Київ, 2011

Котигорошко (казка)

Був собі один чоловік, мав шестеро синів та одну дочку. Пішли вони в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. Вона каже.

– А де ж ви будете орати? Я не знаю. Вони кажуть.

– Ми будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви, де будемо орати, – то ти за тією борозною і йди.

Поїхали.

А змій жив над тим полем у лісі та взяв тую скибу закотив, а свою витяг до своїх палаців. От вона як понесла братам обідати та пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там її змій і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть матері.

– Ввесь день орали, а ви нам не прислали й пообідати.

– Як-то не прислала? Адже Оленка понесла, та й досі її нема. Я думала, вона з вами вернеться. Чи не заблукала?

Брати й кажуть.

– Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли таки до того змієвого двора, де їх сестра була. Приходять туди, коли вона там.

– Братики мої милі, де ж я вас подіну, як змій прилетить? Він же вас поїсть!

Коли це й змій летить.

– А, – каже, – людський дух пахне. А що, хлопці, биться чи мириться?!

– Ні, – кажуть, – биться!

– Ходіть же на залізний тік!

Пішли на залізний тік биться. Не довго й бились, як ударив їх змій, так і загнав у той тік. Забрав їх тоді тільки живих та й закинув до глибокої темниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів, – нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі... Жінка взяла горошинку та й із'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком.

Росте та й росте той син, як з води, – не багато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь, – докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли його викинути. Поки батько ходив, а Котигорошко узяв та й викинув. Приходять люде, як глянули – аж поторопіли, так злякались, що в його така сила, та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя вгору та й підхопив, – люде й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й забрав.

От і питається раз Котигорошко в батька, в матері.

– Десь повинні були в мене бути брати й сестри.

– Е-е, – кажуть, – синку, була в тебе і сестра й шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

– Ну, – каже він, – так я ж піду їх шукати. Батько й мати умовляють його.

– Не йди, сину, шестеро пішло, та загинуло, а то ти один щоб не загинув!

– Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не визволити? Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

– Скуй, – каже, – мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку, що всилу з кузні винесли. Узяв Котигорошко тую булаву, як замахнув, як кинув угору... Та й каже до батька.

– Ляжу я спати, а ви мене збудіть, як летітиме вона через дванадцять суток.

Та й ліг. На тринадцяті сутки гуде тая булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударила об його, так і розскочилась надвоє. Він і каже.

– Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру, – треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

– На, – каже, – перекуй, щоб було по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знов спати на дванадцять суток. На тринадцяті сутки летить тая булава назад, реве, – аж земля труситься. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця, – булава як ударила об його, – тільки трошки зігнулась.

– Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печить, мамо, буханці та сушить сухарці, – піду.

Узяв туя булаву, в торбу буханців та сухарців, попрощався, пішов.

Пішов за тією скибою, за тією давньою, що ще трохи знати було, та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та й іде, коли приходить до такого великого двора. Увіходить у двір, тоді в будинок, а змія нема, сама сестра Оленка дома.

– Здорова була, дівчино! – каже Котигорошко.

– Здоров був, парубче. Та чого ти сюди зайшов, прилетить змії, то він тебе з'їсть.

– Отже, може, й не з'їсть! А ти ж хто така?

– Я була одна дочка в батька й матері, та мене змії украв; а шестеро братів пішло визволяти та й загинуло.

– Де ж вони? – питається Котигорошко.

– Закинув змії до темниці, та не знаю, чи ще живі, чи, може, й на попільць потрухли.

– Отже, може, я тебе визволю, – каже Котигорошко.

– Де тобі визволити? Шестеро не визволило, а то б ти сам: – каже Оленка.

– Дарма! – відказує Котигорошко. Та й сів на вікні, дожидається.

Коли це летить змії. Прилетів та тільки в хату – зараз.

– Ге, – каже, – людський дух пахне!

– Де б то не пах, – одказує Котигорошко, – коли я прийшов.

– Агов, хлопче, – а чого тобі тут треба? Биться чи мириться?

– Де то вже мириться, – биться! – каже Котигорошко.

– Ходім же на залізний тік!

– Ходім! Прийшли. Змії і каже.

– Бий ти!

– Ні, – каже Котигорошко, – бий ти попереду!

От змії як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як замахнув булавою, як ударив змія, – ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвав змії, ударив Котигорошка, – і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге, по пояс змія загнав у тік, ударив утретє, – зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці глибокі, одімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки що живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішов додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли там скільки дороги, сіли під дубком спочивати. А Котигорошко притомився після того бою та й заснув дуже. А ті шестеро братів і радяться.

– Будуть з нас люде сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам побив. Та й добро змієве він собі все забере.

От радилися-радилися та й урадили, тепер він спить, не почує, – прив'язати його добре ликами до дубка, щоб не вирвався, – тут його звір розірве. Як урадили, так і зробили, прив'язали та й пішли собі.

А Котигорошко спить і не чує того. Спав день, спав ніч, прокидається – прив'язаний. Він як стенувся, – так того дубка й вивернув з корінням. От узяв тоді того дубка на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує; брати вже прийшли та й розпитуються в матері.

– А що, мамо, чи в вас іще були діти?

– Та як же? Син Котигорошко був та вас пішов визволяти. Вони тоді.

— Оце ж ми його прип'яли, – треба бігти та одіп'ясти.

А Котигорошко як пошпурить тим дубком у хату, – за малим хати не розваляв.

– Оставайтесь же, коли ви такі! – каже. – Піду я в світа.

Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та йде, коли дивиться – відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік, руками й ногами в ті гори вперся та й розпиха їх. Каже Котигорошко.

– Боже поможи!

– Дай боже здоров'я!

– А що то ти, чоловіче, робиш?

– Гори розпихаю, щоб шлях був.

– А куди йдеш? – питає Котигорошко.

– Щастя шукати.

– Ну, то й я туди. А як ти звешся?

– Вернигора. А ти?

– Котигорошко. Ходім разом!

– Ходім!

Пішли вони. Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою – так дуби й вивертає з корінням.

– Боже поможи!

– Дай боже здоров'я!

– А що ти, чоловіче, робиш?

– Деревя вивертаю, щоб іти було просторіше.

- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, то й ми туди. А як звешся?
- Вернидуб. А ви?
- Котигорошко та Вернигора. Ходім разом!
- Ходім!

Пішли втрьох. Ідуть, коли бачать – чоловік із здоровенними вусами над річкою: як крутнув вусом, – так вода й розступилася. Що й по дну можна перейти. Вони до його.

- Боже поможи!
- Дай боже здоров'я!
- А що ти, чоловіче, робиш?
- Та воду одвертаю, щоб річку перейти.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, та й ми туди. А як звешся?
- Крутивус. А ви?
- Котигорошко, Вернигора, Вернидуб. Ходім разом.
- Ходім!

Пішли. І так їм добре йти: де гора на дорозі, – Вернигора перекине; де ліс, – Вернидуб виверне; де річка, – Крутивус воду одверне. От зайшли вони в такий великий ліс, – коли бачать, аж у лісі стоїть хатка. Увійшли в хатку, – нікого нема. Котигорошко й каже.

- Отут ми й заночуємо.

Переночували, а на другий день Котигорошко й каже:

– Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрьох підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати. Коли хтось стукає в двері.

- Одчини!
 - Не великий пан, одчиниш і сам, – каже Вернигора.
- Двері одчинились та й знов хтось кричить:

- Пересади через поріг!
- Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли влязить дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив його на гвіздок на стіну. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернигори з спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернигора крутивсь-крутивсь, якось одірвав свого чуба космик, кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже доварює.

- А чого ти запізнився з обідом?
- Та задрімав трохи.

Наїлись та й полягали спати. На другий день устають. Котигорошко й каже:

– Ну, тепер ти, Вернидубе, зоставайся, а ми підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернидуб наварив їсти та й ліг спочивати. Аж хтось стукає в двері:

- Одчини!
- Не великий пан, одчиниш і сам.
- Пересади через поріг!
- Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли й лізе дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопить Вернидуба за чуба та й почепив на гвіздок. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернидуба з спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернидуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зірвався та й нум швидше обідати варити. Коли це приходить товариство.

- А що це ти з обідом опізнився?
- Та задрімав, – каже, – трохи...

А Вернигора вже й мовчить: догадався, що воно було. На третій день зостався Крутивус, – і з ним те саме. А Котигорошко й каже.

– Ну, та й ліниві ви обідати варити! Уже ж завтра ви йдїть на полювання, а я зостануся дома.

На другий день так і є: ті троє йдуть на полювання, а Котигорошко дома зостається. От наварив він їсти та й ліг спочивати. Аж грюкає хтось у двері.

– Одчини!

– Стривай, одчиню, – каже Котигорошко.

Одчинив двері, – аж там дїдок маленький, а борода на сажень волочиться.

– Пересади через поріг!

Узяв Котигорошко, пересадив. Коли той пнеться до його, пнеться.

– А чого тобі? – питає Котигорошко.

– А ось побачиш чого, – каже дїдок та доп'явсь до чуба та тільки хотїв ухопити, а Котигорошко;

– То ти такий! – та собі хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його до дуба, розколов його, заправив у розколину дїдову бороду й зацікнув її там.

– Коли ти, – каже, – такий, дїдусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собі тут, поки я знову сюди прийду.

Приходить він у хату, – вже й товариство поприходило.

– А що обід?

– Давно впрів.

Пообїдали, а тоді Котигорошко й каже:

– А ходїть лиш – я вам таке, диво покажу, що ну!

Приходить до того дуба, коли ні дїдка, ні дуба нема: вивернув дїдок дуба з коренем та й потяг так за собою. Тоді Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє призналися, як їх дїдок за чуба чїпляв та реміння з спини драв.

– Е, – каже Котигорошко, – коли він такий, то ходім його шукать.

А де дідок того дуба тяг, – там так і знать, що волочено, – вони за тим слідом і йдуть. І так дійшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорошко й каже.

– Лізь туди, Вернигоро!

– А цур йому!

– Ну ти, Вернидубе!

Не схотів і Вернидуб, і Крутивус.

– Коли ж так, – каже Котигорошко, – полізу я сам. Давайте плести шнури!

Наплели вони шнурів, умотав Котигорошко руку в кінець та й каже:

– Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали, – таки сягнули до дна, – аж на інший світ. Став там Котигорошко ходити, – аж дивиться, стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом та дорогим камінням. Іде він покаями, – аж вибігає йому назустріч королівна – така гарна, що й в світі кращої нема.

– Ой, – каже, – чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

– Та я, – говорить Котигорошко, – шукаю дідка маленького, що борода на сажень волочиться.

– Єсть, – каже вона, – дідок, бороду з дубка визволяє. Не йди до його, – він тебе вб'є, бо вже багато він людей побив.

– Не вб'є! – каже Котигорошко, – то ж я йому й бороду зацікнув. А ти ж чого тут живеш?

– А я, – каже вона, – королівна, та мене сей дідок украв і в неволі держить.

– Ну, то я тебе визволю. Веди мене до його!

Вона й повела. Коли так справді, сидить дідок і вже бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже.

– А чого ти прийшов? Биться чи мириться?

– Де вже, – каже Котигорошко, – мириться – биться!

От і почали вони битися. Бились-бились, і таки вбив його Котигорошко своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, що він спускався. Прийшов та й гукає.

– Агов, брати, – чи ви ще є?

– Є!

Він прив'язав до мотуза один мішок та й сіпнув, щоб тягли.

– Це ваше.

Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок.

– І це ваше.

І третій їм оддав, – усе, що добув. Тоді прив'язав до мотуза королівну.

– А це моє, – каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Вони й роздумались.

– Нащо будемо його тягти? Нехай лучче й королівна нам достанеться. Підтягнім його вгору та тоді й пустимо, – він упаде та й уб'ється.

А Котигорошко та й догадався, що вони вже надумали щось, – узяв та й прив'язав до мотуза каменяку та й гукає.

– Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді й кинули, – камінь тільки гуп!

– Ну, – каже Котигорошко, – добрі ж і ви!

Пішов він тим світом. Іде та й іде, коли насунули хмари, як ударить дощ та град. Він і заховався під дубом. Коли чує, – на дубі пищать грифенята в гнізді.

Він заліз на дуба та й прикрив їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця гриф, тих грифенят батько. Побачив, що діти вкриті, та й питає:

– Хто це вас накрив? А діти кажуть:

– Як не з'їси, то ми скажемо.

– Ні, – каже, – не з'їм.

– Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив.

Гриф прилетів до Котигорошка та й каже:

– Кажи, що тобі треба, – я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostалися живі, а то все я полечу, а тут піде дощ, – вони в гнізді й заллються.

– Винеси мене, – каже Котигорошко, – на той світ.

– Ну, добру ти мені загадку загадав! Ну, та дарма, – треба летіти. Візьмімо з собою шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш у рот шматок м'яса, а як поверну ліворуч, то даси трохи води, а то не долечу та й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грифа, – полетіли. Летять та й летять, то гриф як поверне голову направо, то Котигорошко йому і вкине в рот шматок м'яса, а як наліво – дасть йому трохи води. Довго так летіли, – от-от уже долітають до сього світу. Коли гриф і повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорошко одрізав у себе литку та й кинув грифові в пащу. Вилетіли нагору, гриф і питається:

– Чого це ти мені такого гарного дав аж наприкінці?

Котигорошко й показав на свою ногу:

– От чого, – каже.

Тоді гриф виригнув литку, полетів і приніс цілющої води: як притулили литку та покропили тією водою, – вона й приросла.

Гриф тоді вернувся додому, а Котигорошко пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подались туди, де тієї королівни батько, там у його живуть та сваряться проміж себе: кожен хоче з королівною оженитися, то й не помиряться.

Коли це приходять Котигорошко. Вони полякалися, думали, що він їх повбиває. А він і каже:

– Рідні брати, та й то зрадили, – мушу вас простити.

Та й простив. А сам одружився з тією королівною та й живе.

Тема 6. Публічні виступи, їх жанри

Практичне заняття № 6 ***Публічні виступи, їх жанри*** (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Публічний виступ. Жанри сучасного публічного мовлення.

2. Загальні вимоги до публічного виступу та специфіка його структури.

3. Підготовка публічного виступу.

4. Врахування особливостей аудиторії.

5. Вимоги до особистості оратора.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть пам'ятку на тему: «Як перебороти страх і невпевненість перед публічним виступом».

Опрацюйте для цього підрозділ «9.8. Прийоми боротьби з хвилюванням під час виступу» за книгою: Бондаренко В. В. Риторика. Харків : Вид-во ХНАДУ, 2008. 121 с. URL : <https://buklib.net/books/36778/> (дата звернення: 03.08.2023).

2. Розробіть схему «Структура професійної публічної промови». Прокоментуйте запропоновані в ній частини.

3. Сформулюйте десять правил успішного публічного виступу. Прокоментуйте кожне з них.

4. Проаналізуйте висловлювання і дайте характеристику таким якостям промови, як стислість, доцільність, надмірність.

Софокл писав: «Багато говорити і багато сказати не є одне й те саме».

Цицерон повторював: «Найвеличніша з чеснот оратора – не тільки сказати те, що треба, але й не сказати того, що не треба».

5. Наведіть приклади одного з видів жанрів публічних виступів: доповідь (політична, наукова, ділова), промова (розважальна, інформаційна, вітальна, агітаційна), виступ, повідомлення.

6. Уявіть, що вам доведеться виступити перед випускниками загальноосвітньої школи з агітаційною промовою «Ваш найкращий вибір – РДГУ, спеціальність “Дошкільна освіта”». Розробіть аргументацію цієї теми – тези. Виділіть головні (сильні) аргументи та другорядні (слабкі).

Лабораторне заняття № 8

Підготовка і проведення публічного виступу (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Робота над усною формою виступу.
2. Особливості аргументації.

Література:

1. Бондаренко В. В. Риторика. Харків : Вид-во ХНАДУ, 2008. 121 с. URL : <https://buklib.net/books/36778/> (дата звернення: 03.08.2023).

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Уявіть себе в ролі лектора. Ви закінчуєте промову і відчуваєте, що 1) стосунки з аудиторією не склалися і

2) лекція була сприйнята добре. Напишіть кінцівку до лекції.

2. Розробіть концепцію інформаційної та агітаційної промови на загальну тему: «Мовна ситуація в Україні». Запишіть тему, мету і тези кожної промови.

3. Напишіть доповідь на тему «Сучасні проблеми виховання в сім'ї та шляхи їх вирішення» і зробіть презентацію до неї (за допомогою сервісу *Wepik*). Підготуйтеся до виголошення промови.

ІНДЗ

1. Запишіть відео з виразним читанням твору (на власний вибір).

ТЕСТИ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади культури мовлення та виразного читання

1. *Культура мови – це:*

- 1) галузь мовознавства, що займається утвердженням (кодифікацією) норм на всіх мовних рівнях;
- 2) лінгводидактична наука, яка вивчає стан і статус норм сучасної української мови в конкретну епоху та рівень лінгвістичної компетенції сучасних мовців, соціальний та особистісний аспекти їх культуромовної діяльності;
- 3) культура володіння словом, обмін повідомленнями з найвищою ефективністю; це система знань, умінь і навичок для осмислення ситуацій, породження і сприйняття висловлення.

2. *Літературна мова – це:*

- 1) різновид національної мови, вживання якого обмежене територією чи соціальною групою людей;
- 2) унормована, загальноприйнята форма національної мови. Вона не протиставляється національній мові, бо, узагальнюючи засоби виразності загальнонародної мови і будучи найвищим досягненням культури мовлення народу, відіграє у складі національної провідну роль, виступає важливим чинником консолідації нації;
- 3) мова сучасних засобів масової інформації, ділового спілкування, науки, освіти, художньої творчості, розмовного стилю.

3. *У чому полягає суть комунікативної функції мови?*

- 1) мовні одиниці, передусім слова, слугують назвами предметів, процесів, якостей, кількостей, ознак тощо;

- 2) мова використовується для комунікації – інформаційного зв'язку між членами суспільства;
- 3) за допомогою мови людина пізнає світ.

4. *Норма літературної мови – це:*

- 1) сукупність правил правопису;
- 2) впорядкування, очищення літературної мови від усього, що суперечить її природі, і опанування всього, що мову збагачує;
- 3) сукупність загальноприйнятих правил, якими користуються мовці в усному і писемному мовленні.

5. *Установіть відповідність між видом норм літературної мови та визначенням:*

- 1) орфоепічні;
- 2) акцентуаційні;
- 3) лексичні;
- 4) словотворчі;
- 5) морфологічні;
- 6) синтаксичні;
- 7) стилістичні;

а) встановлюють закони щодо доречності вибраних мовних засобів залежно від умов спілкування і стилю;

б) правила побудови словосполучень і речень, тобто правильне поєднання слів за змістом у відповідних граматичних формах;

в) охоплюють правила утворення та поєднання граматичних форм слова;

г) правильне вживання морфем і утворення нових слів за наявними в мові словотвірними моделями;

г) обґрунтовують вживання слів у властивому для них значенні;

д) передбачають уміння правильно наголошувати слова;

е) сукупність правил належної вимови звуків і звукосполучень під час мовлення.

6. Установіть відповідність між типом словників і визначенням:

- 1) енциклопедичні;
- 2) лінгвістичні.

а) словники, у яких представлено інформацію про слова (тлумачення прямих і переносних значень слів, з'ясування семантичних відношень між словами (синонімічних, антонімічних), відомості про написання, вимову або походження);

б) словники, у яких наведено відомості про позначувані словами явища і предмети, а також наукові поняття, біографічні довідки про окремих осіб, відомості про населені пункти, країни, різні події тощо.

7. Стилїстика – це:

- 1) наука, яка займається відбором виражальних засобів мови для їх функціонування у мовленні залежно від мети висловлювання та мовленнєвої ситуації;
- 2) наука, яка вивчає лексичний склад мови;
- 3) наука про функціональні стилі мовлення.

8. Установіть відповідність між стилем і його характерними ознаками:

- 1) науковий;
- 2) офіційно-діловий;
- 3) публіцистичний.

а) популярний, простий виклад, який орієнтований на швидке сприймання повідомлень; спрямованість на новизну, динамічність, інформативність; наявність

політичної, морально-етичної оцінки того, про що написано або сказано; наявність авторської оцінки;

б) нейтральність, інформативність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, точність, лаконічність, використання загальнонаукової та спеціальної термінології, вживання абстрактних (часто іншомовних) слів у прямому значенні;

в) стандартність, уніфікованість, логічність, достовірність, точність, стислість, документальність, переконливість, емоційна нейтральність, уживання літературної лексики активного складу, термінів, особливо адміністративно-канцелярських та суспільно-політичних; формул, мовних і текстових стандартів, штампів.

9. Техніка мовлення (виразного читання) – це:

- 1) сукупність методів і прийомів, за допомогою яких досягається передбачуваний змістовий та естетичний вплив виголошеного тексту.;
- 2) дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос;
- 3) правильна, виразна артикуляція, засіб якісного розрізнення звуків мовлення.

10. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення – це:

- 1) сукупність органічно пов'язаних між собою компонентів виразності, без осмислення і врахування яких неможливо передати логічного та емоційного (внутрішнього, психологічного) змісту мовлення;
- 2) поза, жести, міміка;
- 3) органічна єдність пауз, логічної та емоційної функції наголосів, мелодики, темпу, ритму і голосового тембру.

Змістовий модуль 2

Практичне використання засобів логіко-емоційної виразності читання й мовлення

1. Літературознавчий аналіз тексту передбачає:

- 1) визначення ідейно-виховної та художньо-естетичної цінності твору;
- 2) окреслення завдань читця й аналізу твору з дітьми;
- 3) розкриття наскрізної словесної дії твору та основних етапів її розвитку.

2. Партитура – це:

- 1) графічне відтворення образів художнього твору;
- 2) програма дій виконавця будь-якого тексту, складена за допомогою загальноприйнятих умовних знаків;
- 3) графічне позначення системи художніх образів твору.

3. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) розповідний;
- 2) ораторський;
- 3) пісенний;
- 4) монотонний;
- 5) речитатив;

а) поєднання співу і декламації; наспівна декламація, заснована на емоційно забарвлених мовних інтонаціях, підвищеннях і пониженнях голосу, паузах;

б) характеризується дотриманням однакового темпу, інтонації, сили голосу, висоти, звучності впродовж читання цього фрагменту тексту з метою його смислового увиразнення під час декламування всього

твору;

в) найбільш делікатний, ніжний за ефектом впливу на слухача; застосовується для читання ліричних текстів;

г) найчастіше застосовують промовці в публічних виступах перед широкою аудиторією, підпорядковуючи словесну дію чіткій меті – переконати слухача в правильності своїх слів; інтонація – урочиста, пафосна, заклична; цей метод визначальний для читання текстів гімнів, од, героїчних поем; іноді його застосовують для декламування саркастичних і сатиричних фрагментів чи самих творів;

г) використовується читцем для декламування текстів епічних, ліро-епічних; цим методом послуговуються для озвучення таких жанрів: байки, повісті, роману, оповідання, новели, статті, уривків із поем тощо; домінує інтонація оповіді.

4. Фольклор – це:

- 1) твори, авторство яких достовірно відомо;
- 2) вид мистецтва, що реалізується в письмовій формі та відображає внутрішній світ людини в системі суспільних відносин у конкретний історичний період;
- 3) особлива форма усної народної творчості, яка в словесних образах передає узагальнені уявлення про устрій світу і людської спільноти.

5. Оповідання – це:

- 1) невеликий художній твір, у якому подано словесний малюнок подій, пов'язаних із життям і діяльністю людей, або словесно змальована природа;
- 2) літературний твір, написаний невіршованою мовою;
- 3) прозовий твір про вигаданих осіб та події.

6. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) поезія;
- 2) байка;
- 3) драма;

а) один із трьох літературних родів, який відображає життя в діях літературний твір, побудований у формі діалогу чи полілогу дійових осіб без авторської мови;

б) ритмічна словесна творчість, відмінна від прози; віршовані твори певного автора, нації чи епохи;

в) невеличкий, здебільшого віршований повчально-гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, у якому людське життя відтворюється або в образах тварин, рослин і речей, або зведене до простих і умовних стосунків.

7. Риторика – це:

- 1) основний розділ стилістики;
- 2) наука, яка досліджує ораторське мистецтво, майстерність публічного виступу перед певною аудиторією;
- 3) красномовство.

8. Виступ можна вважати публічним тоді, коли він:

- 1) відбувається безпосередньо перед досить великою й організованою аудиторією слухачів;
- 2) має форму полілогу;
- 3) наперед анонсований;
- 4) прізвище оратора, його посада і тема не доведені до слухачів заздалегідь.

Необхідно обрати два варіанти відповідей.

9. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) доповідь;
- 2) повідомлення;
- 3) виступ;
- 4) лекція;
- 5) бесіда;

- а) розгорнутий, наперед продуманий оратором діалог зі слухачами;
- б) зв'язний розгорнутий науковий або науково-популярний виклад якого-небудь питання;
- в) стисле, як правило, підготовлене повідомлення, під час обговорення якого-небудь наперед оголошеного питання (зазвичай, триває 3–5 хвилин);
- г) короткий за тривалістю (5–10 хвилин) виступ, у якому розглядається одне питання чи проблема;
- ґ) заздалегідь підготовлене розгорнуте повідомлення на конкретну тему (зазвичай, наукову, виробничу, політичну).

10. Публічний виступ має таку структуру:

- 1) вступ, основна частина, висновки;
- 2) вступ, аргументи, висновки;
- 3) вступ, дискусія, висновки.

ПЕРЕЛІК ТВОРІВ ДЛЯ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ

Ранній вік (третій рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Кую, кую чобіток»

Кую, кую чобіток,
Подай, бабо, молоток,
Не подаси молоток –
Не підкую чобіток!

«Печу, печу хлібчик»

Печу, печу хлібчик
Дітям на обідчик.
Меншенькому – менший,
Більшенькому – більший.
Шусть у піч!
Шусть у піч!
Саджай – виймай,
Саджай – виймай.
Ріжу, ріжу
Я, куштую, – гам!

«Вийди, вийди, сонечко»

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіплячко,
На наше подвір'ячко.
На весняні квіточки,
На маленькі діточки,

Там вони граються,
Тебе дожидаються.

«Котику сіренький»

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти.
Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой на ката воркота,
На дитину дрімота.
А-а, а-а, а-а, я!

Твори українських письменників

Платон Воронько «Їжачок-хитрячок»

Їжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок.
І у тому піджачку
Він гуляє по садку.
Натикає на голки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

Марійка Підгірянка «Святий Миколаю»

Святий Миколаю,
Прийди до нас з раю,

Принеси нам дари
Кожному до пари.

Цукерки смачненькі,
Булочки пухкенькі,
Книжечок багато
Читати у свято.

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Курочка ряба»

Жив собі дід та баба, та була в них курочка ряба. Знесла курочка яєчко. Та не просте – золоте. Дід бив, бив – не розбив. Баба била, била – не розбила. Бігла мишка, хвостиком зачепила. Яєчко покотилося та й розбилося. Дід плаче. Баба плаче. А курочка кудкудаче:

– Не плачте, діду! Не плачте, бабо! Знесу я вам яєчко. Та не золоте, а просте.

«Рукавичка»

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

– Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка. А ти хто?

– Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

– А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

– Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

– А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

– Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

– Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!

– Та вже йди!

Уліз і той. Уже їх п'ятеро.

Де не взявся – біжить кабан.

– Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

– Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

– Оце лихо! Хто не набреде – та все в рукавичку!

Куди ж ти тут улізеши?

– Та вже влізу, – пустіть!

– Та що вже з тобою робити, – йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать куці, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

– Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустить і мене!

– Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

– Та якось будемо.

– Та вже йди, тільки скраєчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало.

Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і ворушиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Молодий дошкільний вік (четвертий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Павлику-равлику»

Павлику-равлику,
Вистав свої ріжки,
Тобі два, мені два,
Поділимось обидва.

«Я маленький пастушок»

Я маленький пастушок
Загорнувся в кожушок
На скрипочку граю,
Вас усіх вітаю.

А ви, люди, чуйте,
Коляду готуйте –
Яблучка, горішки
Дітям для потішки.

Твори українських письменників

Павло Тичина «А я у гай ходила»

А я у гай ходила
по квітку ось яку!
А там дерева – люлі.
І все отак зозулі:
ку-
ку!

Я зайчика зустріла,
дрімав він на горбку.
Була б його спіймала –
Зозуля ізлякала:
ку-
ку.

Олександр Олесь «Пташка»
«Про що, пташко, нам співаєш
Пісню голосну?» –
«Я співаю всьому світу
Пісню про весну.

Про її квітки пахучі,
Про сади, гаї...
Раджу я і вам співати,
Дітоньки мої».

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Коза-дереза»

Були собі дід та баба. Поїхав дід на ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, а рано на другий день посилає дід старшого сина ту козу пасти. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати додому. Тільки до воріт став доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядає, та й прогнав його.

На другий день посилає другого сина – меншого. Пас, пас хлопець козу аж до вечора та й став гонити додому. Тільки став до воріт доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу, пасла весь день; ввечері стала доганяти до двору, а дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов; став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж, став козу різати, а вона вирвалася та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку, – вона туди вбігла та й заховалася на печі.

От прибігає зайчик, коли чує – хтось є в хатці. Зайчик і питається:

– А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету,–

Тут тобі й смерть.

От зайчик злякався, вибіг із хатки, сів під дубком.

Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А ведмідь:

– От я його вижену! Побіг до хатки:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

Ведмідь і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігачику, не вижену – боюсь.

От ізнов пішов зайчик, сів під дубком та й плаче.

Коли йде вовк і питається:

– А чого це ти, зайчику-побігачику, плачеш?

– Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А вовк:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

– Отже, вижену.

Побіг вовк до хатки та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –
Тут тобі й смерть!
Вовк і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче.
Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається :

– А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А лисичка:

– От я його вижену!

– Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав – не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

– Отже, вижену.

Побігла лисичка до хати та:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

От лисичка теж злякалась.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче.
Коли це лізе рак-неборак та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А рак:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!

– Отже, вижену!

От поліз рак у хатку та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:

– А я, рак-неборак,

Як ущипну, – буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі, та з хати – побігла, тільки видно! От тоді зайчик радий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує. Та й став жити в своїй хатці.

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Іван Франко «Лисичка і Журавель»

Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

– Приходь, Журавлику! Приходь, любчику! Чим хата багата, тим і вгощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тоненько по тарілці та й поставила перед Журавлем.

– Призволяйся, не погордуй. Сама варила.

Журавель стук, стук дзьобом – нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама всієї не з’їла.

А коли кашки не стало, вона й говорить:

– Вибачай, кумочку, більше не маю чим угощати.

– Спасибі й за те, – пісним голосом промовив Журавель. – А ти б, Лисичко, до мене завтра в гості прийшла.

– Добре, Журавлику, прийду, чому не прийти, – каже Лисичка.

Другого дня приходить Лисичка, а Журавель наварив м’яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.

– Їж, кумонько. Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка – смачно пахне. Встромляє голову в глечик – не йде голова. Пробує лапкою – не витягне. Крутиться Лисичка, скаче навколо глечика, а Журавель їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

– Вибач, любонько, – каже, випорожнивши глечика, – чим хата багата, тим і рада, а більше на цей раз нічого немає.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостинність. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїється, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлями приятелювати.

Середній дошкільний вік (п'ятий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Йди, йди, дощику»

Йди, йди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику!
Йди, йди, дощику,
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею!
Йди, йди, дощику,
Зварю тобі борщику!

«Котилася торба з високого горба»

Котилася торба
З високого горба.
А в тій торбі
Хліб-паляниця,
З ким захочеш,
З тим поділися.

Твори українських письменників

Тарас Шевченко «Зацвіла в долині»

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,

Пташечка зраділа
І защебетала.
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

Леся Українка «На зеленому горбочку»

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,
Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Наталія Забіла «Жовтень»

Подивись: на видноколі
мов змінилися ліси.
Хто це їх у жовтий колір
так барвисто покрасив?

Ось край річки жовті клени
і берези золоті.
Лиш ялиночки зелені
залишились в самоті.

І пишаються дерева

золотим своїм вбранням.
– Це якийсь маляр, напевно,
догодити хоче нам.

А маляр цей –
місяць Жовтень –
у відерцях чарівних
жовту фарбу перебовтав
і розбризкує по них.

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Пан Коцький»

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, – нехай лучче в лісі ходить».

Покинув його й сам поїхав.

Коли це приходить до kota лисичка та й питає його:

– Що ти таке?

А він каже:

– Я – пан Коцький.

Лисичка й каже:

– Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати, – так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй:

– Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому:

– Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові.

Зійшлися вони докупи, стали думати, як би побачити пана Коцького, – та й кажуть:

– А зготуймо обід!

І взялися міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

– Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

– А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

– А я меду принесу на закуску.

Заєць:

– А я капусти.

От роздобули всього, почали обід варити. Як зварили, почали радитись, кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

– Я не підбіжу, як доведеться тікати.

Кабан:

– А я теж неповороткий.

Вовк:

– Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходиться.

Прибіг заєць до лисиччиної нори, коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

– А чого ти прийшов?

Він і каже:

– Просили вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким на обід.

А вона йому:

– Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

– Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то розірве нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в кущ.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до столу, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

– Ма-у!.. Ма-у!.. Ма-у!..

А ті думають: «От вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Виліз пан Коцький на стіл та почав їсти, аж за ушима лящить. А як найвсь, то так і простягсь на столі.

А кабан лежав близько столу в хмизі, та якось комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться, та навтіки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів.

Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало – так він додолу впав – гуп! – та просто на вовка, – мало не роздавив сердешного.

Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко. Заець і собі за ними – забіг не знає куди... А потім посходились та й кажуть:

– Такий малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Василь Сухомлинський «Фіалка і бджілка»

Подружили бджілка і фіалка. Фіалка в полі дивилась на світ своїм радісним фіолетовим оком. А

бджілка жила у вулику. Багато разів на день прилітала бджілка до фіалки – брала пилок і нектар. Раділа фіалка своїй подрузі.

Та ось прилетіла бджілка, дивиться, а фіалка закрила свою квітку, схилила журливо голівку.

– Чому це ти, фіалко, зажурилася, чому квітку свою закрила? – питає бджілка.

– Ой, лети, бджілко, додому, бо негода наближається. Буде великий дощ.

Прилетіла бджілка додому. І справді, пішов дощ.

Старший дошкільний вік (шостий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Нова радість стала»

Нова радість стала, яка не бувала:

Над вертепом звізда ясна на весь світ засіяла.

Де Христос родився, з Діви воплотився,

Як чоловік, пеленами убого повився.

Пастушки з ягнятком перед тим дитятком

На колінця припадають, Царя-Бога вихваляють.

– Ой ти, Царю, Царю, небесний Владарю,

Даруй літа щасливії цього дому господарю.

Цього дому господарю і цій господині,

Даруй літа щасливії нашій славній Україні!

«Ходить гарбуз по городу»

Ходить гарбуз по городу
Питається свого роду:
«Ой, чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?»

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізувались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвалась морковиця,
Гарбузова сестриця:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізувались буряки,
Гарбузові свояки:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвалась бараболя,
А за нею і квасоля:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвався старий біб:
«Я піддержав увесь рід!
Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Ой ти, гарбуз, ти перистий,
Із чим тебе будем їсти?
«Миску пшона, кусок сала –
От до мене вся приправа!»

Твори українських письменників

Тарас Шевченко «Садок вишневий...»

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Сидір Воробкевич «Мово рідна, слово рідне»

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Як же мову ту забути,
Що нею учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила.

Ой, шануйте, поважайте
Ріднесеньку мову,
І навчайтесь розмовляти
Своїм рідним словом.

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Наталя Забіла «Білі котики»

На вербі, на пагіллі,
Білі-білі котики.
Доторкнуться лагідно
Лоскотливим дотиком,

Доторкнуться котики,
Білі, невеличкі,
До руки, до ротика,
До моєї щічки.

Відламаю гілочку,
Гілочку-вербичку,
Та поставлю в пляшечку,
В пляшечку, в водичку,

Щоб листочки-стрілочки
Стали розвиватися
На вербовій гілочці
У моїй кімнатці.

2. Навчитись переказувати

Народний фольклор

«Кирило Кожум'яка»

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину.

Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали городяни, треба й йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змії її й полюбив. От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього:

– Чи є, – каже, – на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

– Є, – каже, – такий – у Києві над Дніпром... Як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А

при ній не було ні душі, – тільки один голубок. Вона згодувала його за щасливої години, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі і написала до отця.

– От так і так, – каже, – у вас, тату, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, таточку, і словами, і подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово! Я за нього і за вас буду довіку Богу молитися.

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ї та й побачили голубка.

– Татусю, татусю! – кажуть. – Чи бачиш – голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

– Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину.

– Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

– Є, князю. Живе над Дніпром.

– Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото с'як-так порадилися та й послали до нього самих старих людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері зо страхом та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мне руками дванадцять кож, тільки видно, як

коливає отакою білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жажнувся, а дванадцять кож тільки трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

– От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

– Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших – нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

– Ну, для вас я вже зроблю. Пішов до князя.

– Давайте ж, – каже, – мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

– А що, Кирило? Прийшов битися чи миритися?

– Де вже мириться? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися – аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змій, як

вогонь, горить, – так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакує з води проклятий ірод, і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились – аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається, проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, молебні правлять, а по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли ж зміюка – бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками: «Слава тобі, Господи!»

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватися те урочище в Києві, де він жив, Кожум'яками.

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Євген Гуцало «Якого кольору слова?»

Небо чисте, по-молодому усміхнене. Воно синіє, наче там висіяно море волошок, і фіалок, і півників, і ще всячину квітів, що не в'януть, хоч би яка була спека, і не схилять голівки у жалобі, хоч би яке сонце пекло.

Мабуть, тому вподобав я дивитись на небо, що з-поміж усіх кольорів найдужче люблю синій. Він мені скрізь увижається, й коли я бачу щось синє – чи квітку, чи очі, чи дівоче плаття, чи просто чую саме слово «синій», –

враз мені стає добре, я щасливий, і душа моя сміється й грає так, як грають проти сонця збиті на ставу бризки води.

Іноді все в цьому світі уявляється мені синім: ото начебто ростуть сині тополі над синьою дорогою, їдуть сині вози, запряжені синіми кіньми, перепадають сині дощі. І як було б цікаво, якби раптом посеред зими випав на наше село синій сніг, синя завірюха зухурделила-зареготала!

Але чомусь не можу уявити, щоб молоко нашої корови Лиски було синє. Ще можу припустити, що Лиска наша геть уся посиніла й великі очі її стали сині, а от молоко залишається для мене білим, хоч і як силкуюся побачити його синім. І чомусь так само сметана для мене біліє, і сир, і вареники з сиром.

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово «зелений», і постає переді мною все зелене, і я вже чомусь не сумніваюсь, що й саме це слово зеленого кольору. Вимовляю слово «мама» – і ввижається мені добра її усмішка, каре іскристе мерехтіння в очах, ласкаве звучання голосу. Жоден колір, либонь, не пов'язується з її образом, тільки здається, наче сяє чимось золотистим від очей, вишневим од губ, яблуками-антонівками від рук – і за всім цим щемко постає слово «рідна», яке, здається, саме зовсім позбавлене кольору, а тільки дороге воно, ніжне, хвилююче, мов усі кольори разом узяті.

А слово «осінь» – жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. Спершу вони світяться поміж листям молодесеньким жовтим полум'ям, потім починають потроху падати на землю, згодом усе рясніше... Й одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недогоріле листя.

Слово «осінь» туге й жовте, наче віск.

Слово «пролісок» – біле, й чомусь од нього пахне сніжком, який починає танути, й гострою весняною

землею, й торішнім перепрілим листям. Слово «зозуля» якесь ніжне, зелененьке, мов пух на вербах, бо коли зозуля починала кувати в цьому році, то зелень на деревах була молода й свіжа, а вербовий цвіт опадав на воду, й здавалось, що вода зацвіла ніжним смарагдовим пушком.

Пролетіла над подвір'ям ворона, пронесла в дзьобі галузку, я подумав, що то вона понесла своє чорне слово. Бо слово «ворона» – чорне.

От цікаво – а ворона знає, що її звати вороною? А собаки знають, що вони собаки? А вівці, а воли, а коні?

А наша корова Лиска знає, що її звати Лискою!

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Загальне поняття про мову і мовлення, культуру мови і культуру мовлення.
2. Зміст понять «національна мова», «діалект», «літературна мова», «сучасна українська літературна мова».
3. Функції мови і мовлення.
4. Комунікативні ознаки культури мови: правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доречність.
5. Основні різновиди мовлення.
6. Проблема співвідношення мови і мислення.
7. Значення культури мовлення в професійній діяльності вихователя.
8. Шляхи підвищення власної мовленнєвої культури.
9. Мовна норма – центральне поняття культури мови.
10. Типологія мовних норм.
11. Відображення норм сучасної літературної мови у сфері кодифікації.
12. Шляхи оволодіння нормами літературної мови.
13. Стилїстика як наука.
14. Поняття стилю мовлення.
15. Характеристика розмовно-побутового стилю.
16. Характеристика наукового стилю.
17. Характеристика офіційно-ділового стилю.
18. Характеристика публіцистичного стилю.
19. Характеристика художнього стилю.

20. Фоностилістика та її основні засоби.
21. Лексична стилістика та її основні засоби.
22. Фразеологічна стилістика та її основні засоби.
23. Словотворча стилістика та її основні засоби.
24. Морфологічна стилістика та її основні засоби.
25. Синтаксична стилістика та її основні засоби.
26. Складові частини техніки мовлення: дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос.
27. Місце засобів логіко-емоційної виразності в системі виразного читання.
28. Позамовні засоби виразності (поза, жести, міміка).
29. Поняття виразного читання.
30. Літературознавчий аналіз твору.
31. Виконавський (дійовий) аналіз твору.
32. Партитура тексту.
33. Методи виразного читання.
34. Фольклор і література: спільні та відмінні ознаки.
35. Загальні рекомендації до читання дітям дошкільного віку, розповідання і вивчення напам'ять.
36. Проза як літературознавче поняття.
37. Техніка читання прозових творів.
38. Види оповідань.
39. Особливості читання оповідань.
40. Казка як літературний жанр.
41. Читання казок.
42. Поняття поезії в літературознавстві.
43. Особливості виконання поетичних творів.
44. Робота з текстами малих фольклорних жанрів.

45. Байка як літературний жанр.
46. Особливості виразного читання байки.
47. Драма як літературознавчий термін.
48. Специфіка читання драматичних творів.
49. Види театральної діяльності в ЗДО та їх характеристика.
50. Публічний виступ.
51. Жанри сучасного публічного мовлення.
52. Загальні вимоги до публічного виступу та специфіка його структури.
53. Підготовка публічного виступу.
54. Врахування особливостей аудиторії.
55. Вимоги до особистості оратора.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Аніщук А. М. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.

2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.

3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Авт. група: Байєр О. М. та ін.; Під наук. кер. Т. О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_no_vu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.12.2022).

4. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» ; за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль Мандрівець, 2017. 256 с.

5. Мацько Л. І. Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.

6. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю (курс лекцій). Київ : Вежа, 1994. 240 с.

8. Степанова О. І. Культура мовлення та виразне читання : навчально-методичний посібник. Рівне : О. Зень, 2016. 206 с.

9. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

10. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

Додаткова

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.

2. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : навч. посіб. / за заг. ред. О. Сербенської; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Світ, 1994. 152 с.

3. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення : навч. посіб. / С. І. Дорошенко. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : «ОВС», 2002. 144 с.

4. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1990. 175 с.

5. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Ліра-К, 2007. 240 с.

6. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 224 с.

7. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

8. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

9. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с.

10. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.

11. Шостак О. О. Панасюк А. В. Використання мнемотаблиць у процесі навчання дошкільників переказу художніх творів. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 17 березня, 2023 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2023. С. 176-177.

12. Шостак О. О. Панасюк А. В. Значення художньої літератури для формування навичок переказу в дітей дошкільного. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, January 20, 2023.* Amsterdam, The Netherlands : European Scientific Platform. 2023 P. 199-200.

13. Шостак О. О. Культура мовлення педагога і шляхи її вдосконалення. *Засоби і прийоми, які сприяють розвитку й комунікації педагогів та дітей з особливими освітніми потребами : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 30 січня – 12 березня 2023.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 109-111.

14. Шостак О. Особливості театралізованої діяльності в закладі дошкільної освіти. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28–29 березня 2023 р.) / за ред. О. П. Демченко, Н. О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 12. С. 396-397.*

15. Шостак О. О. Розвиток відчуття ритму в дітей із порушеннями мовлення з використанням художніх творів. *Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 43. Том 2. С. 52-55.*

16. Шостак О. Роль малих фольклорних жанрів для розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дислалією. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Том 4. С. 258-263.*

17. Шостак О. Формування виразного мовлення в дошкільників із дизартрією в процесі ігор-драматизацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 61. Том 3. С. 308-311.*

Інформаційні (інтернет) ресурси

1. Всеосвіта. Національна освітня спільнота:
<https://vseosvita.ua/>
2. Електронна бібліотека Інституту модернізації змісту освіти : <https://lib.imzo.gov.ua/>
3. Наукова бібліотека РДГУ : library.rshu.edu.ua
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : <http://nbuv.gov.ua>
5. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : http://catalog.lib.rv.ua/cgi-bin/irbis64r_17/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&LNG=uk
6. Телеграм-канали: «Взаємодія: щоденні кроки до спільної радості»; «Підтримай дитину».
7. Урок української мови. Авраменко. ON-LINE. Сніданок з 1 + 1 : <https://youtu.be/A3284I4aYQw> та ін.
8. Фейсбук-групи: «Література та ігри для ДНЗ / ЗДО» : <https://www.facebook.com/groups/1791241010960422/> ;
«Зошити та альбоми для дошкільників» : <https://www.facebook.com/groups/390987885664872/> ;
«Література та ігри для логопедів та ІРЦ» : <https://www.facebook.com/groups/302393900399321/> .

Навчально-методичне видання

**Методичні рекомендації до практичних, лабораторних
занять і виконання завдань для самостійної роботи з
дисципліни
«Культура мовлення та виразне читання»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
(освітні програми «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта,
початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія»,
«Дошкільна освіта, спеціальна освіта (логопедія)»,
скорочений термін навчання)

Укладач:

Шостак Ольга Олександрівна

Підписано до друку: 2023 р.
Папір друк. 60×84. Формат 1/16
Умовних друкованих аркушів 0,7

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12